

Eksperter i medierne

**Dagspressens brug
af forskere 1961-2001**

**Erik Albæk
Peter Munk Christensen
Lise Togeby**

Magtudredningen

Ekspertter i medierne
Dagspressens brug af forskere 1961-2001

Magtudredningen

Folketinget besluttede i marts 1997 at iværksætte en dansk magtudredning eller, som det officielle navn er, *En analyse af demokrati og magt i Danmark*. Projektet ledes af en uafhængig forskningsledelse. Magtudredningens forskningsresultater publiceres i en række bøger, som udgives på Hans Reitzels Forlag og i en skriftserie, som udgives af Magtudredningen.

Lise Togeby
(formand)

Jørgen Goul Andersen

Peter Munk Christiansen

Torben Beck Jørgensen

Signild Vallgård

Erik Albæk, Peter Munk Christiansen og Lise Tøgeby

**Ekspertter i medierne
Dagspressens brug af forskere 1961-2001**

Magtudredningen

Ekspert i Medierne
Dagspressens brug af forskere 1961-2001
© Magtudredningen og forfatterne, 2004
ISBN: 87-7934-839-4

Omslag: Svend Siune
Tryk: AKA-PRINT A/S, Århus

Magtudredningen
c/o Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet
Universitetsparken
8000 Århus C
Danmark

Magtudredningen@ps.au.dk
www.ps.au.dk/magtudredningen

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af eller kopiering fra denne bog er kun tilladt i overensstemmelse med overenskomst mellem Undervisningsministeriet og CopyDan. Enhver anden udnyttelse er uden forlagets skriftlige samtykke forbudt ifølge dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er korte uddrag til brug ved anmeldelser.

Forord

Materialet til bogen – avisartikler om forskere i tre aviser i en måned i årene 1961, 1971, 1981, 1991 og 2001 – er identificeret og kodet af stud.scient.-adm.'erne Anders Jørgensen, Anders Stryhn Thomsen og Lars Sørensen, Aalborg Universitet. Jørn Loftager, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet har kommenteret manuskriptet. Tak for hjælpen.

Århus, januar 2002

Forfatterne

Indhold

Kapitel 1. Eksperternes indtog i nyhedsdækningen.....	9
Generelle samfundsændringer	11
Ændringer i mediernes rolle og vilkår	16
Ændringer i eksperternes rolle og vilkår.....	20
Nyhedsdækningens ekspertliggørelse.....	23
Kapitel 2. Om undersøgelsens design.....	24
Kapitel 3. Den overordnede udvikling	29
Antallet af artikler	29
Artiklernes indhold	31
Overskrifterne.....	32
Forskelle mellem aviserne	33
En stigende videnskabeliggørelse	34
Kapitel 4. Hvem er forskerne?	35
Videnskabelige hovedområder	35
Flere slags samfundsvidenskab	38
Hvilke institutioner kommer forskerne fra?	39
Mandlige og kvindelige forskere.....	40
Hvor mange forskere i hver artikel?.....	42
Samfundsvidenskaberne har overtaget scenen	43
Kapitel 5. Hvad bruges forskerne til?	44
Hvad udtaler forskerne sig om?.....	44
Forskelle mellem videnskabelige hovedområder	45
Samfundsforskernes forskellige roller	51
Forskelle mellem aviserne	52
Når forskerne selv skriver	53
Fra facts til vurderinger	55
Kapitel 6. Elfenbenstårnet er væltet	57
Den ændrede forskerrolle.....	57
Hvilke konsekvenser har det?	59
Behovet for en debat	64
Litteratur.....	65

Kapitel 1

Eksperternes indtog i nyhedsdækningen

Danmark og de skandinaviske lande er for blødsødne over for terrorister. Det siger Rohan Gunaratne, der er forsker i international terrorisme til *TV2 Nyhederne*.

Det var i dagbladet *Politiken* den 16. september 2001, at man kunne læse denne gengivelse af Rohan Gunaratnes udtalelse til *TV2 Nyhederne* aftenen forinden. Da udtalelsen gav anledning til politisk røre på Christiansborg, blev sagen fulgt op i de elektroniske medier. *TV2 Nyhederne* kl. 19 omtalte ligeledes Gunaratne som ”ekspert i terrorisme”, mens studieværtens start på DR1s nyhedsudsendelse kl. 18:30 lød: ”Penge indsamlet blandt danske muslimer er med til at finansiere international terrorisme, siger britisk ekspert”.

Der figurerede andre eksperter i de danske medier den dag. Eksempelvis blev lektor Lars Erslev Andersen fra Syddansk Universitet præsenteret i *TV-avisen* på DR1 kl. 18:30 som ”ekspert i terrorisme”. Og i *Søndagsavisens* artikel ”Primitiv terror ryster forskere” kunne man læse kommentarer fra henholdsvis forskningsadjunkt Mikkel Vedby Rasmussen fra Institut for Statskundskab ved Københavns Universitet og seniorforsker Bjørn Møller fra Center for Freds- og Konfliktforskning.

Disse ekspertkommentarer er blot en lille håndfuld blandt de mange, der refereredes i pressen i dagene efter terrorangrebet mod USA den 11. september 2001. Militærekspert fra Forsvarsakademiet, eksperter i sluknings- og redningsarbejde, Mellemøst- og religionsforskere, ja, der var nærmest ingen ende på den faglige ekspertise, som pressen konsulterede i disse dage.

Nu *var* situationen ekstrem. Og måske var brugen af eksperter i netop den situation også exceptionelt omfattende. Alligevel støder man ofte på den opfattelse, at medierne i dag i højere grad end tidligere henvender sig til såkaldte eksperter for at få en kommentar til eller en vinkel på en historie. Det er en opfattelse, som deles af journalister. Til *djøf-bladet*, som er Dansk Jurist- og Økonomforbunds fagblad, har DRs nyhedsdirektør og tidligere chefredaktør for *Det Fri Aktuelt*, Lisbeth Knudsen, givet udtryk for, at journalister gør stadig oftere brug af eksperters viden, og hun udtaler: ”Det er rigtigt, at journalisterne viser større tilbøjelighed til at skyde genvej og søge deres viden hurtigere via eksperter – f.eks. til en hurtig tolkning af en rap-

port" (*djøf-bladet*, 1999 nr. 17). Journalist Grit Bendixen var inde på det samme, da hun den 17. september 2001, uafhængigt af begivenhederne i USA, hudflettede mediernes brug af ekspertudsagn i *Berlingske Tidendes* kronik "Ekspertene kvæler debatten".

Opfattelsen af journalisters stigende brug af eksperter deles også af forskere. I det lige nævnte nummer af *djøf-bladet* udtaler to forskere, som journalister ofte henter ekspertudsagn fra, lektor Jørn Vestergaard fra Københavns Universitet og lektor Flemming Ibsen fra Aalborg Universitet, at de begge oplever en stigende brug af eksperter i medierne. Vestergaard siger således:

Der har bredt sig en opskruet forbrugeristisk indstilling i pressen. Journalister ringer uhæmmet rundt på må og få for at få en udtalelse fra en uafhængig ekspert. Helst skal flere eksperter udtale sig, og allerhelst med egne holdninger.

Er man selv ansat på et af landets samfundsvidenskabelige universitetsinstitutter, kan man nikke genkendende til Jørn Vestergaards synspunkter. Der er blandt medarbejderne en udbredt opfattelse af, at journalister ringer i ét væk og på et hvilket som helst kristeligt og ukristeligt tidspunkt af døgnnet. Finder der særlige begivenheder sted, såsom valg til de kommunale råd eller til Folketinget, forekommer kimeriet pauseløst.

Når man i den almindelige offentlige debat ofte støder på den opfattelse, at eksperter fylder mere i medielandskabet i dag end tidligere, er det overraskende at konstatere, at kun yderst få samfundsforskere har drøftet og endnu færre empirisk undersøgt, om det nu også faktisk er tilfældet. Dette skrifts primære sigte er derfor at undersøge, *om der er hold i forestillingen om, at medierne i højere grad end tidligere bruger ekspertudsagn i nyhedsdækningen.*

En søgning på kodeord for "eksperter" og "medier" i relevante danske og udenlandske databaser giver et mere end magert resultat. Der findes undersøgelser af, hvordan forskning formidles i medierne såvel som effekterne heraf (f.eks. Mazur, 1981; Nelkin, 1987; Weiss & Singer, 1988; Wilkins & Patterson, 1991; Brink Lund, 1997; Siune & Vinther, 1998; Vinther, 2000); af kommunikationen, herunder manglen på samme, mellem forskere og journalister (f.eks. Novotny, 1981; Dunwoody & Ryan, 1985; Friedmann, Dunwoody & Rogers, 1986; Peters, 1991; Fenton m.fl., 1997; Valenti, 1999); og af journalisters søgning efter og brug af eksperter som kilder (f.eks. Martin, 1991; Hallin, Manoff & Weddle, 1993; Steele, 1995; Wien, 2001). Det må dog konstateres, at forholdet mellem medier og eksperter er et emne, som i almindelighed ikke har optaget samfundsforskere specielt meget, og der findes så godt som ingen studier, danske eller uden-

landske, der har undersøgt udviklingen i mediernes anvendelse af eksperter over tid (se dog for en enkelt undtagelse, der har berørt emnet, Pedersen & Horst, 2000b).

At der ikke eksplicit er forsket i mediernes ændrede brug af eksperter, betyder imidlertid ikke, at der ikke findes samfundsvidenskabelig litteratur, som sandsynliggør, at eksperter i dag figurerer oftere i pressen end førhen. Man kan opdele denne litteratur i tre grupper. For det første findes der litteratur, som fokuserer på brede samfundsmæssige ændringer, der har betydning for samfundets, herunder mediernes, brug af eksperter. For det andet eksisterer der en omfattende litteratur om ændringer i mediernes måde at fungere på, som sandsynliggør en øget brug af eksperter. Og for det tredje er der sket ændringer i de betingelser, under hvilke eksperterne fungerer, som kan give dem et større incitament til at udtale sig i pressen.

Generelle samfundsændringer

Forestillingen om, at moderne samfund med tiden vil blive ekspertstyrede, er ingenlunde ny. Tværtimod har den været en del af det samfundsvidenskabelige tankegods i de sidste par hundrede år. Den har det med efter en tid med intens fokus igen at forsvinde fra de samfundsvidenskabelige debatter for så senere at dukke op i en nyfortolket forklædning (Albæk, 1985). Det er i samfundsvidenskaberne som i den almindelige offentlige debat sådan, at man ofte må formulere sig spektakulært for at blive hørt. Det har da også været tilfældet med mange af de teorier, der har forudset teknokratets, altså ekspertstyrets, komme. De har ofte brugt så brede penselstrøg og så stærke farver til at forudsige samfundets udvikling, at den grå virkelighed ikke har kunnet følge med. Intet tyder da heller på, at vi har fået eller er ved at få et egentligt teknokrati, altså et styre, hvor eksperterne har sat sig på alle politiske beslutninger. Det er fortsat sådan, at politikere, embedsmænd, interesseorganisationer, erhvervsvirksomheder mv. har et stort ord at skulle have sagt (Albæk, 1999).

Dermed være ikke sagt, at eksperter ikke har fået en større rolle i dagens samfund, end de havde tidligere. Skal man imidlertid forstå de samfundsændringer, der kan have ført til en øget brug af eksperter, må man vende blikket mod mere nuancerede samfundsvidenskabelige teorier end de klassiske teknokratiteorier. Vi vil her benytte den engelske sociolog Anthony Giddens (1990).

Giddens peger på to udviklingstræk, der er af betydning for at forstå eksperters rolle i moderne samfund (1990: 21-29). For det første gør vi i stigende grad brug af viden og teknologi, som er frembragt i højt specialise-

rede sammenhænge. Arbejdsdelingen i det moderne samfund er blevet så omfattende, at vi i vid udstrækning lægger vore liv i hænderne på professionelle specialister og eksperter, som besidder teknisk viden og kunnen, vi ikke selv har. Vi kan i dag slet ikke forestille os tilværelsen uden specialiseret viden og teknik. Således betragter langt de fleste danskere i dag brugen af computer som noget naturligt, man ikke behøver tænke over. Men vor brug af computeren afhænger af stærkt specialiserede videnssystemer, som de færreste kan lokalisere eller forstå. Det samme gælder, når man tager toget, sender et brev, hæver penge i banken eller lader sig indlægge til operation for brok.

Det andet væsentlige udviklingstræk er det, Giddens kalder det moderne samfunds øgede refleksivitet (1990: 36-45). Det er karakteristisk for det moderne samfund, at vi – både som individer og i institutionelle sammenhænge – reflekterer over os selv. Intet er givet, blot fordi det er – i modsætning til tidligere, hvor eksempelvis traditionen gjorde mange forhold indiskutable, ja, nærmest naturgivne. I dag kan sådanne forhold problematiseres, og man må begrunde, hvorfor man gør tingene, som man gør. På samme måde kan ny information og viden altid tvinge os til at tage vore måder at gøre tingene på op til revision. Og ny viden er der nok af: Den moderne teknologi har gjort det muligt for os at opsamle, lagre og bearbejde informationer i nærmest ufattelige mængder, ikke mindst inden for de moderne videnskaber.

Den øgede refleksivitet betyder imidlertid ikke nødvendigvis, at vi har fået bedre eller mere sikker viden, med hvilken vi kan kontrollere verden. Det skyldes flere forhold. For det første kan viden ikke uformidlet omsættes til handling. Viden skal bearbejdes i et socialt eller politisk system, hvor interesser og magtrelationer er afgørende for, om og hvordan viden bliver benyttet. For det andet har menneskelig handling altid uforudsete bivirkninger. Eksempelvis viste det sig få år efter, at det i slutningen af 1970'erne blev muligt på basis af store mængder menneskeligt blod at fremstille blødermedicin, som næsten normaliserede bløderpatienters liv, at ændrede rejse- og seksualvaner samtidig gjorde medicinen uhyre sårbar for hivsmitte. Det blev derfor nødvendigt helt at gentænke principperne for blodforsyning og -behandling. Og for det tredje har den moderne refleksivitet nok resulteret i en voldsom øgning i den videnskabelige produktion, men samtidig har den været med til at undergrave tiltroen til, at vi kan opnå sikker viden. For den moderne refleksivitet går netop ud på, at ethvert vidensgrundlag kan tages op til fornyet revision.

Man må med udgangspunkt i Giddens' karakteristik af det moderne samfund forvente, at der i dag optræder flere eksperter i medierne end tidligere. Vi er i vort daglige virke afhængige af utallige specialiserede videnssystemer, som vi ikke umiddelbart forstår. Er der behov for viden eller debat om sådanne systemer, vil det være helt naturligt, at medierne henvender sig netop til de eksperter, der har viden på feltet. Endvidere kan vi af Giddens udlede, at eksperter ikke er enige. I den moderne refleksivitet er det eksperters opgave kritisk at vurdere deres eget og andre eksperters vidensgrundlag, som altid vil være foreløbigt. Derfor får vi den ene dag at vide, at vi står med det ene ben direkte på vej ned i den globale miljøkatastrofes afgrund; den næste får vi at vide, at verdens sande miljøtilstand ikke har været bedre i hundredvis af år. Derfor vil man også af moderne medier forvente, at de fremlægger de forskellige eksperters vurdering af samme sag, hvilket i sig selv også vil øge forekomsten af ekspertudsagn i medierne.

Vi kan benytte computere som illustrativt eksempel på problemstillingen. I højt specialiserede videnssystemer udvikles der ny teknologi (hardware), som gør det muligt for fysisk stadig mindre computere at arbejde fortsat hurtigere; det er også i sådanne videnssystemer, der udvikles nye eller forbedrede edb-programmer (software), som sætter os i stand til at scanne billeder ind på computeren og sende dem til venner og bekendte kloden over, at opstille grafer og tabeller, eller at foretage de fleste bankforretninger hjemme fra skrivebordet. Når Microsoft lancerer den nyeste version af Windows, er det en nyhed, som er af væsentlig interesse for mange danskere: Hvad kan den, som den tidligere version ikke kan? Hvor driftssikker er den? Får man noget – eller nok – for pengene? Ingen kan forvente, at den gennemsnitlige journalist har mulighed for selv at besvare disse spørgsmål. Det vil derfor være helt naturligt for journalisten at rette henvendelse til specialister og eksperter.

Udviklingen og brugen af computerteknologien har samtidig givet anledning til en række ikke altid forudsete problemer, som vi må reflektere over. Det kan give muse- og øjenskader at arbejde for længe og ensidigt med computeren. Edb-programmer har vist sig ikke altid at være så sikre som lovet, således at e-handel kan blive en ganske ubehagelig oplevelse for kunden. Med internettet er det nemt at sprede og modtage information, men herunder også uønsket information: Der spredes børnepornografi af den mest ubehagelige slags, og det kan være svært for forældre at forhindre, at deres børn udsættes for hjemmesider med hard-core porno. Der er problemer med hackere, der kobler sig ind på computere med følsomme oplys-

ninger. Og det giver anledning til stor gene og frygt, når der spredes ebd-virus via internettet. Også i disse mange tilfælde vil borgeren have en interesse i information om og vurdering af problemets karakter og omfang. Og igen vil det være naturligt for journalisten at henvende sig til eksperter. Men eksperterne vil ikke nødvendigvis være enige. De kan have forskellige vurderinger af, hvor skadeligt det er for børn at se pornografi på deres computer, eller hvor usikkert det er at bruge netbanker.

Det er imidlertid ikke kun computere, sclerosemedicin eller energibesparende biler, der gør det oplagt for journalister at henvende sig til eksperter. Også politik og offentlig forvaltning er i stigende grad gjort afhængig af højt specialiserede videnssystemer. Inden for som uden for statsadministrationen foretages der i stribevis af analyser af landets økonomiske udvikling og tilstand, af danske børns læsefærdigheder og modersmålsundervisning for børn af udenlandsk herkomst, af arbejdsformidlingens effektivitet, af universiteternes ledelsesforhold og så videre. Når der i dag skal træffes politisk-administrative beslutninger, trækkes der også på denne type specialist- og ekspertviden. Det gør det selvsagt også naturligt for journalisten at henvende sig til eksperter, når politiske sagsforhold skal dækkes: Er de økonomiske vismænd enige i regeringens og folketingsflertallets anbefaling af et ja til euroen? Deler andre universitetsøkonomer denne vurdering?

Det politisk-administrative systems stigende brug af højt specialiseret viden kan illustreres med landbrugs- og fiskeriområdet. I 1930'erne var der i Landbrugsministeriets to departementer i alt ansat 17 personer. De beskæftigede sig så godt som udelukkende med almindelig sagsbehandling. I dag er der 185 årsværk i departementet under Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri, hvilket vel svarer til rundt regnet lidt over 200 personer. Hertil kommer 2.700 årsværk ansat i ministeriets styrelser og institutioner, svarende til rundt regnet 3.000 personer. De tager sig af analyse, planlægning, politikformulering, kontrol, forskning mv., hvilket alt sammen kræver, at mange medarbejdere har en langvarig akademisk uddannelse for at kunne indsamle, håndtere og handle på baggrund af højt specialiseret viden: Hvordan skal man forholde sig til udbrud af kogalskab i England eller Danmark? Hvordan bekæmper man campylobacter eller salmonella DT104? Hvordan skal ministeren forholde sig til en faldende bestand af torsk i Nordsøen? Eller hvor hårdhændet skal man kontrollere restauranternes hygiejne?

Uanset om det nu er specialiseret viden i politik eller i andre af tilværelsens gøremål, er det karakteristisk, at der er kommet flere eksperter til. Hvis vi her indskrænker os til de eksperter, der har forskningsbaggrund, findes

der ikke sammenlignelige tal helt tilbage fra 1960 og frem til i dag, men fra 1970 til 1999 voksede antallet af årsværk videnskabeligt personale på universiteter og offentligt finansierede forskningsinstitutioner fra 2.401 til 9.641 (Forskningssekretariatet, 1971; Analyseinstitut for Forskning, 2001).

Den moderne refleksivitets brug af fortsat mere specialiseret viden har også en afledt effekt på det politiske system. Hvis ekspertudsagn får høj legitimitet, fordi det nu engang er eksperterne, der har forstand på de mange videnssystemer, som vor dagligdag og politiske beslutninger afhænger af, så vil det naturligt betyde, at andre aktører vil forsøge at låne eksperternes legitimitet – at opnå det, der er blevet kaldt ”kompensatorisk” legitimitet (Weiler, 1983). Det kan for det første ske indholdsmæssigt, nemlig når politiske aktører henviser politiske sagsforhold til ekspertvurdering, også selv om eksperterne ikke forventes at bidrage med ny viden. Hensigten er i stedet, at ekspertvurderingen skal give en bestemt beslutning en politisk blåstempling, hvis denne ikke kan legitimeres på normal vis, eksempelvis gennem dens vælgermæssige popularitet. Eksperter kan selvsagt også benyttes til det modsatte: Strategisk at de-legitimere politiske modstanderes standpunkter (Albæk, 1996). Det er i den forbindelse også værd at notere, hvordan andre aktører låner legitimitet i det ”objektive” ekspertbegreb, som når banker og børsrådgiverfirmaer udnævner deres pr-medarbejdere til at være henholdsvis ”cheføkonomer” og ”chefanalytikere”.

For det andet kan brug af eksperter med tiden blive en standardprocedure eller et ritual, som offentlige organisationer primært gennemfører, fordi det nu engang forventes, at de gør det. I det tilfælde er der ikke tale om, at en bestemt beslutning indholdsmæssigt skal legitimeres. Der er snarere tale om, at organisationen formmæssigt forsøger at legitimere sin eksistensberettigelse ved at vise, at den lever op til normerne for, hvordan en moderne organisation ser ud, herunder at den benytter ekspertvurderinger. Det er eksempelvis blevet påpeget, at de seneste 10-15 års voldsomme evalueringsekspllosion i Danmark meget vel kan forklares ved, at evaluering fungerer som en ”rituel refleksion” snarere end som et værktøj, som strategisk bruges til at justere offentlige organisationers virksomhed (Albæk, 1996; Dahler-Larsen, 1998). Den eksplosive vækst i antallet af evalueringer er samtidig et illustrativt eksempel på, hvordan den politisk-administrative brug af ekspertvurderinger får afsmittende virkning på forekomsten af eksperter i medierne, for mange evalueringer har offentlighedens interesse og får derfor betydelig omtale i medierne.

Ændringer i mediernes rolle og vilkår

Ændringer i de økonomiske, organisatoriske og teknologiske vilkår, under hvilke medierne fungerer, har bevirket, at mediernes opfattelse af, hvad der tæller som nyheder, og hvordan disse skal formidles, har undergået betydelige forandringer, som sandsynliggør, at eksperter benyttes oftere i medierne i dag, end de gjorde tidligere.

Parallelt med udviklingen i udlandet ændredes danske aviser i 1920'erne og 1930'erne gradvis fra at have været en parti- til at blive en omnibuspresse, det vil sige en presse, som retter sig til alle borgere - eller i al fald til en bredere kreds af borgere end blot et enkelt partis (potentielle) vælgere. Omnibuspressen frigjorde i to henseender medierne fra de politiske partier: Finansielt ved i højere grad at basere sig på markedsvilkår, indholdsmæssigt ved at gøre politisk neutral nyhedsformidling skrevet af professionelle journalister til avisernes hovedingrediens, mens partipolitisk farvede indlæg i form af ledere, kronikker og læserbreve blev placeret på dertil afgrænsede pladser (Hjarvard, 1995: 18-20).

Det var således først med omnibuspressen, at forestillingen om objektiv journalistik opstod, dog ikke nødvendigvis helt i den form, vi kender den i dag. I 1950'erne og 1960'erne havde den politiske journalistik således nok frigjort sig fra partitilknytningen, men den var forholdsvis refererende og konsensuspræget. Den var i vid udstrækning dikteret af Folketingets, sønerådenes eller byrådenes mødekalendere og de politiske partiers mødeinitiativer. I sin rene form var den identisk med, hvad folkevalgte politikere sagde og gjorde (Pedersen & Horst, 2000a).

Der udviklede sig siden hen en opfattelse af, at den refererende journalistik i højere grad var til gavn for afsenderne af et politisk budskab end for dem, der skulle modtage og fordøje det. Det blev derfor tilstræbt både indholds- og formmæssigt at gøre nyhedsformidlingen mere nærværende og relevant for modtagerne, og en øget brug af eksperter var et af de midler, der er muliggjorde en ændring fra aftager- til modtagerorienteret nyhedsformidling.

Dramatisering, konkretisering, personificering og visualisering fremmer ifølge den modtagerorienterede medielogik interessen og forståelsen for nyhederne (Hjarvard, 1995: 21-22). Går man til grundbøger i journalistik, vil man se, at journalistelever i dag introduceres til at opbygge deres artikler efter dramaturgiske skabeloner (Kramhøft, 2000: 216-235). På lignende vis har både Danmarks Radio og TV2 op gennem 1990'erne sendt deres journalistiske medarbejdere på kursus i nyhedsdramaturgi og ”visual storytel-

ling”, for at de kunne opøve deres færdigheder i at præsentere nyhedsstoffet på en mere modtagervenlig vis (Harms Larsen, 2000: 72).

Det er karakteristisk for et rigtigt drama, at det har aktører og konflikt. En nyere undersøgelse af den politiske journalistik har da også afsløret, at der i nyhedsformidlingen i 1998 var fokus på konflikt, mens det i 1958 var konsensus. Endvidere optræder der i nyhedsartiklen i dag flere aktører end tidligere (Pedersen & Horst, 2000a). Hvor det i 1958 var nærmest konstitutionelt bestemte roller i det politisk-administrative system, der gav adgang til medieme, f.eks. det at være folketingspolitiker, optræder der i dag betydelig flere aktører. De portrætteres ofte, som om de befinder sig i konflikt med hinanden, og med journalisten i rollen som iscenesætter af nyhedsdramaet. Det kan dreje sig om politikere fra forskellige partier, der er i opposition til hinanden; det kan være borgeren eller brugeren, f.eks. en patient, der har fået sin egen taleposition i artiklen, typisk som offer for ”systemet”; eller det kan være den uvildige ekspert, som enten kan understøtte eller modsige udsagn fra andre aktører (Pedersen & Horst, 2000b).

Som påpeget af medieforskeren Janet Steele (1995) har brugen af den uvildige ekspert i virkeligheden været en forudsætning for, at journalisten formmæssigt kan fremstå som den neutrale og troværdige iscenesætter af et nyhedsdrama med flere aktører. En iscenesætter kan ikke være dommer uden samtidig at fremstå som partisk. Parallelt med andre politiske aktører, der søger kompensatorisk legitimitet, leder journalisten derfor efter personer, som har autoriteten til at dømme, og det vil først og fremmest siges eksperter. Nutidens journalister benytter eksperter til at få deres nyhedsformidling til at fremstå mere objektiv på to delvis modsætningsfyldte måder. Som tidligere opfattes eksperter også i dag som neutrale autoriteter, der kan levere ufarvet information om eller forklaringer på forhold og begivenheder. Paradoksalt nok benyttes eksperter imidlertid også til at foretage vurderinger, fordi de hermed kan skærme journalisten for de værdier og konklusioner, som implicit ligger i nyhedsartiklen. Normen om, at nyhedsreportage skal være objektiv, har udviklet sig til en så grundlæggende del af det journalistiske arvegods, at den rutinemæssigt gennemføres som et ”strategisk ritual” (Tuchman, 1972). Ritualets funktion er at beskytte journalister mod kritik for at have begået fejl eller for at have skrevet partsindlæg derved, at journalisten kun i begrænset omfang selv kan holdes ansvarlig for de ord, der står i vedkommendes artikel: Journalisten indskrænker sig til at rapportere de ”fakta”, som han eller hun har fundet frem til hos autoritative kilder, mens andre autoriteter bliver bedt om at analysere og kommentere herpå. Med andre ord: For på en og samme gang at opnå objektivitet og trovær-

dighed benytter journalister eksperter til at fortolke og analysere begivenheder, som de ikke selv kan gøre uden at kompromittere deres rolle som objektiv reporter (Steele, 1995: 801). Eller som det er blevet udtrykt af lederen af journalistuddannelsen i Odense, Jørgen Henrik Petersen:

Hele den journalistiske opdragelse går jo ud på, at vi ikke skal kolportere meninger, ikke føre os for meget frem, men henvende os til mennesker uden for vores egen branche. I den forstand vil eksperten stadig være interessant, fordi han har de faglige begrundelser for at kunne udtale sig (*djøf-bladet*, 1999, nr. 17).

Det er imidlertid ikke alene normen om objektivitet i nyhedsdækningen, der kan tilskynde journalister til at låne autoritet og troværdighed hos eksperter. Det kan også det forhold, at borgerne i almindelighed har en stærkt begrænset tillid til dagspressen og en noget større tillid til forskere. Således viste *Værdiundersøgelsen* fra 1999, at borgernes tillid til dagspressen er mindre, end den er til Folketingets medlemmer, som traditionelt ikke nyder stor tillid i befolkningen. Undersøgelsen har ikke spurgt til tilliden til forskerne, men det har en anden undersøgelse. Her viser forskerne sig at nyde betydelig tillid blandt borgerne – på et niveau, der ikke er signifikant forskelligt fra tilliden til politiet, domstolene og hospitalslægerne – mens tilliden til politikerne ligger langt under tilliden til de øvrige nævnte grupper (Siune & Mejlggaard, 2001). Sammenholder man de to undersøgelser er der altså en stærk indikation på, at forskerne nyder meget større tillid i befolkningen end journalisterne. Eller som igen udtrykt af Jørgen Henrik Petersen:

Én ting er, at vi stræber efter at skabe selvstændige journalister, der inddrager deres faglige baggrund. Men så længe journalister har så ringe troværdighed blandt danskerne, vil det være naturligt at hente en ekspert ind ved siden af (*djøf-bladet*, 1999, nr. 17).

Brugen af flere aktører som kilde til en journalistisk historie gælder som et grundvilkår i hele den dramatiserede nyhedsformidling, men det teknologiske skift over mod de elektroniske medier har forstærket denne tendens. De trykte medier kan kun referere kilder, hvorimod radio og tv kan gengive udsagn og handlinger via lyd og billede, det vil sige lade kilderne optræde direkte. Det er både disse mediers styrke og deres svaghed. Styrken består i, at journalisten eksempelvis umiddelbart kan dokumentere, at noget er hændt. Er en politiker kommet med en bestemt udtalelse, kan det gengives i både radio og tv, hvis vedkommende har udtalt sig til et kamera eller en båndoptager (Hjarvard, 1999: 118ff.). Styrken består endvidere i, at lyd og

billeder kan virke fremmede for modtagerens forståelse af nyhedsbudskabet. Det har tidligere været en journalistisk anke mod dansk radio og tv, at man alt for længe har brugt den trykte presse som forbillede for nyhedsformidlingen og ikke haft tilstrækkelig opmærksomhed på især tv's særlige muligheder (Hjarvard 1999, 70-95). Det tidlige tv's nyhedsoplæsere blev med tiden betragtet som dræbende kedsommelig og derfor erstattet med vore dages studievært. Vært kan man kun være for andre end sig selv. Derfor skal billedsiden gerne skifte mellem på den ene side studieværten og på den anden side reportager eller relevante aktører, der inviteres til interview i studiet. Studievært, reportage og interviewede, herunder eksperter, udgør alle led i en større samlet meningsshelhed.

Billedkravet er samtidig et af tv-mediets svagheder. For hvad nu, hvis der ikke findes billeder? Eller nye billeder? Efterhånden som der pauseløst bringes nyheder døgnet rundt på CNN, BBC World og andre udenlandske tv-kanaler, og efterhånden som der i Danmark sendes radioavis hver time og tv-nyheder både morgen, middag og aften, er det vanskeligt at bringe *ny*-heder, som ikke allerede er bragt. En af måderne, hvorpå man kan gøre en allerede bragt nyhed nyhedsværdig igen, er ved at give den en ny vinkel. Hertil behøves ikke nødvendigvis nye billeder, man skal blot få andre aktører til at kommentere nyheden. Her er eksperter oplagte aktører. Det blev tydeliggjort under tv-dækningen af terrorangrebet på USA i september 2001, og det er grunden til, at vi indledte med ekspertcitater fra denne periode. Allerede den 11. september om eftermiddagen dansk tid, da terrorangrebet blev kendt, begyndte de danske tv-stationer at sende nyheder om angrebet og fortsatte uafbrudt til sent ud på aftenen. Det så meget dramatisk ud, da man så de første billeder af flyene, der styrede direkte ind i World Trade Center's to tårne. Og det så dramatisk ud, da tårnene styrtede sammen. Men bortset fra det kunne billedsiden i sig selv ikke berettige en så lang nyhedsdækning. For at få nye vinklinger på historien indforskrev man derfor eksperter, der kunne kommentere forskellige aspekter af terrorangrebet og dets mulige konsekvenser. Situationen var nok ekstrem. Men den illustrerer samtidig, hvorfor eksperter er en fristende kilde at inddrage til at kommentere af nyhedsbegivenheder.

Den teknologiske udvikling har også på anden vis bidraget til, at journalister kan føle sig tilskyndet til at bruge flere eksperter. Generelt har de mange elektroniske nyhedsudsendelser betydet, at der er kommet flere deadlines. Også for de trykte medier, der skal være opmærksomme på, hvad tv og radio har bragt aftenen forinden. Den teknologiske udvikling har endvidere gjort, at tiden bliver stadig mere knap, inden deadline nås. Det

betyder alt andet lige, at der er blevet mindre tid til at researche en historie (Hedegaard, 2001: 10-11). Og hvad er i den situation lettere end at ringe til en ekspert? Som det bidende er blevet formuleret af en af journalisthervets egne udøvere: "Hvad er det, der får især yngre journalister til at tro, at af alle de sanser de – som de fleste andre – er udstyrede med, behøver *de* kun at presse lyttelapperne mod telefonrøret" (Blak, 1998: 17). Det lærer de tilsyneladende i deres journalistuddannelse fra dag ét: Som ansat på en samfundsvidenskabelig institution frygter man hvert år den dag, de første-årsstuderende ved Danmarks Journalisthøjskole påbegynder researchen til deres første opgave og blokerer ens telefon.

Sluttelig skal det nævnes, at udviklingen i den journalistiske selvopfattelse også kan have bidraget til øget brug af eksperter. Journalister skal ikke alene dække nyhederne objektivt, de forventes også i dag i højere grad at være generalister, der hurtigt kan dække en hvilken som helst nyhed, hvorimod de tidligere ofte havde specialviden på mere afgrænsede områder, f.eks. retsreportere og erhvervsjournalister. Også det betyder, at den enkelte journalist i sin research tilskyndes til at søge et fagligt med- og modspil hos eksperter, når vedkommende ikke selv har forhånds- eller specialviden på området.

Ændringer i eksperternes rolle og vilkår

Ekspertener varetager flere forskellige funktioner (Peters, 1995; Fenton m.fl., 1997). Den første og vigtigste er, at de udøver deres fag. Det kan dreje sig om læger, der forebygger og behandler sygdomme, men også udvikler nye forebyggelses- og behandlingsmetoder; om ingeniøren, der udvikler nye metoder til indvinding af vedvarende energi; eller om fysikeren, der er beskæftiget med at videreudvikle vor viden om universets begyndelse og indretning. For det andet formidler eksperter deres viden. Det kan dreje sig om undervisning, men det kan også dreje sig om folkeoplysning og formidling i øvrigt. Og for det tredje stiller eksperter deres viden til rådighed i bredere sammenhæng. Det kan eksempelvis dreje sig om, at de påtager sig konsulentarbejde, at de rådgiver private firmaer eller offentlige myndigheder, at de sidder i kommissioner, råd og udvalg, eller at de kommenterer kollegers arbejder eller begivenheder i øvrigt.

Der er som sådan ikke noget nyt i de tre funktioner. Ekspertener bliver selvsagt kun eksperter, hvis de har en faglig baggrund for at være det. Undervisning har for mange eksperter længe været en del af deres jobfunktion, men derudover har de også følt sig forpligtiget til at delagtiggøre en bredere kreds af befolkningen i deres viden. Et slående eksempel på, hvor-

dan sundhedsvidenskabelige forskere på et tidligt tidspunkt tog de elektroniske massemedier i brug i folkeoplysningens tjeneste, finder man i *Politiken* den 10. februar 1961. Heri refereres en lungekræftoperation, som aftenen forinden var blevet radiotransmitteret for åben mikrofon for at advare mod rygningens skadevirkninger:

Lyden af knives metal mod ben, det boblende blod, den sivende lyd af luftens indtrængen i brysthulen, akkompagneret af lægens kølige kommentarer, gjorde dybt indtryk.

Og sluttelig har eksperter også stillet deres viden til rådighed blandt andet for myndighederne. F.eks. har juridiske professorer i umindelige tider udarbejdet responsa for regering og Folketing, og ligeså længe har de og eksperter været medlemmer af diverse offentlige kommissioner, udvalg mv. Eksempelvis nedsattes i 1912 et levnedsmiddeludvalg, blandt hvis ni medlemmer der var to professorer ved Landbohøjskolen, M. V. Storch og dr. med. C. O. Jensen, en laboratorieførstander, cand. pharm. Gunnar Jørgensen og en docent, dr. med. A. V. E. Erlandsen. Det drejede sig om:

Udvalg til at udarbejde Forslag til en Anordning i Henhold til § 7, 1ste Stykke i Lov om Undersøgelse af Levnedsmidler af 18. April 1910 om, hvad der maa fastholdes under følgende Betegnelser: Mælk, skummet Mælk, Kærnemælk, Fløde, Margarine, Spisefedt, Spiseolier, Mel, Sukker, Sirup, Honning, Honningsurrogater, kunstige Mineralvande, Limonader, Kaffe, The, Chokolade og Frugtvine samt til at overveje og fremkomme med Indstilling om, hvorvidt og eventuelt i hvilket Omfang Tilsætning af Mel til Servaltpølser uden Deklaration af Indholdet af det tilsatte Melstof bør være tilladt.

Traditionelt har det i eksperters stillingsbeskrivelser været angivet, hvad de specifikt skal beskæftige sig med fagligt. Når det har været relevant, har det eventuelt også været specificeret, at skulle undervise studenter. I dag ser man det undertiden også nævnt, at de har en formidlingsforpligtelse. Men man kan ikke ud af stillingsbeskrivelserne læse, at de er forpligtede til at optræde i medierne i det omfang, det sker. Hvorfor gør de det så?

Udenlandske undersøgelser viser, at eksperter føler en positiv forpligtelse til at formidle deres viden til befolkningen generelt, og at dette er et væsentligt motiv til, at de indvilger i at lade sig interviewe til pressen. Men de samme undersøgelser viser også, at eksperter i stigende grad er blevet opmærksomme på den offentlige synligheds instrumentelle værdi, dvs. at medieeksponeringen kan bruges som middel til at opnå eftertragtede fordele (Peters, 1995).

Disse fordele kan tilfalde den enkelte eksperts institution. Som det blev nævnt ovenfor, er det et kendetegn ved den moderne refleksivitet, at intet længere er givet, blot fordi det har været. I dag skal alt kunne redegøre for sin eksistens, hvis det skal opfattes som legitimt. Det gælder offentlige myndigheder: Politibetjente og skolelærere adlydes ikke længere, fordi de er autoriteter; de skal i en given situation kunne begrunde brugen af knipler og hunde eller brugen af bestemte pædagogiske principper for at blive opfattet som legitime myndighedsudøvere og serviceleverandører. Det samme med f.eks. forskningsinstitutioner: Forskning betragtes ikke længere som en værdi i sig selv; den skal kunne begrunde sin nytteværdi. Og en af de måder, hvorpå en forskningsinstitution kan demonstrere sin nytteværdi, er ved, at dens medarbejdere konstant er i medierne – enten ved, at de formidler deres egen forskning, eller ved, at de kommenterer kollegers forskning eller andre begivenheder. Hvis man nu forestiller sig, at embedsmænd i et tænkt direktorat for terrorbekæmpelse søger viden om, hvordan Danmark kan sikre sig mod terrorangreb, er det så urealistisk at forestille sig, at disse embedsmænd først vil søge kontakt med de terrorforskere, som har været synlige i medierne? For det første vil det lette embedsmændenes arbejde at søge blandt de medieeksponerede forskere, og for det andet kan embedsmændene vel have en formodning om, at tildelte forskningsmidler hos netop disse forskere senere vil blive omtalt i pressen og dermed give deres eget direktorat mediemæssig synlighed (Fenton m.fl., 1997: 2).

Fordelene kan imidlertid også tilfalde den enkelte ekspert. Hvis vi igen tager forskning som eksempel, så gives forskningsmidler for det første ikke alene til en forskningsinstitution, men i mange tilfælde specifikt til den eller de forskere, hvis offentlige renommé har dannet grundlag for bevillingen. For det andet kan medieeksponeringen give anledning til social prestige – ikke nødvendigvis blandt fagfæller, for hvem popularisering af forskning (Dunwoody & Ryan, 1985) og brede vurderinger uden decideret fagligt grundlag snarere kan virke diskvalificerende, men nok i andre sociale sammenhænge. Og for det tredje kan forskere have et pengemæssigt motiv til at optræde i medierne. Forskernes direkte økonomiske incitament til at stille deres ekspertise til rådighed for medierne er yderst begrænset. Aviser honorerer kun kronikker eller andre længere artikler skrevet af forskere selv, mens der som regel ikke betales for baggrundsinformation, udtalelser til aviser eller interview i radio og fjernsyn, herunder studieinterview, som ikke mindst for forskere med bopæl i provinsen er forbundet med betydelige tidsmæssige omkostninger. Det økonomiske incitament ligger derimod i, at medieeksponeringen giver kontante afkast som en *Mattæus-effekt*: Er

man først kendt i medierne, bliver man tilbudt at holde foredrag, at virke som konsulent, eller at indtræde i bestyrelser osv., som alt sammen honoreres efter, hvor kendt man er i netop medierne.

Nyhedsdækningens ekspertliggørelse

Vor gennemgang af samfundsvidenskabelig litteratur med relevans for forholdet mellem medier og eksperter understøtter den udbredte opfattelse i den offentlige debat, at medierne i dag gør betydelig større brug af ekspertudsagn end tidligere. Vi vil i det følgende undersøge, om det så faktisk også er tilfældet. Det gør vi ved at undersøge, i hvilket omfang der optræder forskere i aviserne. Vi undersøger, hvor mange forskere der optræder i tre udvalgte dagblade, hvordan dette tal har ændret sig over tid, hvem forskerne er, hvor de kommer fra, og hvad de udtaler sig om.

Kapitel 2

Om undersøgelsens design

Et første problem for en empirisk undersøgelse af mediernes brug af eksperter er, at der i de senere år i såvel den offentlige debat som i en del samfundsvidenskabelig litteratur er blevet benyttet forholdsvis brede ekspertdefinitioner. Det skyldes blandt andet, at man med en bred definition ønsker at medtænke det karakteristiske ved det moderne videnssamfund, nemlig at mange flere end tidligere besidder højt specialiseret viden. Problemet med sådanne brede definitioner er imidlertid, at det kan være svært at adskille eksperterne fra andre aktører. Eksempelvis er mange ministre og embedsmænd uddannede fagøkonomer. De benytter højt specialiseret faglig viden i deres daglige arbejde. Men det betyder ikke nødvendigvis, at man vil karakterisere dem som eksperter. Mange vil fortsat sige, at de primært er henholdsvis politikere og embedsmænd.

Der findes også en mere klassisk og snæver fastlæggelse af ekspertbegrebet. Definitionen indeholder to elementer. For det første defineres eksperter som sagkyndige, hvis virke baserer sig på deres faglige viden og kunnen, og hvis referencepunkt er deres fags videnskabelige standarder og den nyudvikling og nytænkning, der finder sted her indenfor. Deres sagskundskab er opnået gennem langvarig teoretisk uddannelse og træning, og deres virke som ekspert kan som regel kun bedømmes sagligt korrekt af fagfæller. Denne del af definitionen vil det formentlig kun volde få mennesker problemer at acceptere.

Den anden del af definitionen kan være mere kontroversiel. Foruden sagligheden kræves nemlig for det andet, at eksperter virker under såkaldt institutionel uafhængighed. Eksperter skal i modsætning til politikere ikke genvælges. De vil derfor ikke være tilbøjelige til at lade deres vurderinger præge af deres udsagns forventede virkninger på vælgerne. En selv nok så dygtig og kompetent politiker, der opfylder kriteriet om fagkyndighed, kan ikke være ekspert i denne undersøgelses forstand.

Det kan en embedsmand heller ikke. Igen kan kravet om saglighed være tilfredsstillende gennem en akademisk specialistuddannelse og et mangeårigt virke i en stilling, der har bibragt vedkommende en meget stor viden på det pågældende område. Der findes adskillige embedsmænd i såvel stat som kommuner, der besidder viden på et meget højt niveau. Embedsmanden er imidlertid en del af en politisk styret organisation, og vedkommende må

som ansat tåle at modtage direktiver om at indtage et bestemt standpunkt i en bestemt sag eller om at undlade at viderebringe oplysninger, som den pågældende organisation ikke ønsker viderebragt til offentligheden. Der behøver for den sags skyld slet ikke være tale om en ordre, men blot om, at den pågældende embedsmand er sig bevidst, hvad ministeren, ministeriet, borgmesteren eller kommunen ønsker eller ikke ønsker på et givet område.

Man kan endda være beskæftiget som noget af det mest vidensintensive, der findes, nemlig som forsker, uden at være ekspert i denne snævre definitions forstand. Erhvervslivet beskæftiger et stort antal højt kvalificerede forskere, hvis faglige kunnen er fuldt på højde med deres kollegers på universiteterne. De er imidlertid som embedsmanden ansat i en organisation, som kan pålægge dem at indtage bestemte synspunkter i en sag eller at undlade at offentliggøre forskningsresultater. De er ansatte af og tjener virksomheden, og de er derfor ikke uafhængige som eksperter. Med samme begrundelse har vi udelukket ansatte i landets mange interesseorganisationer fra ekspertbegrebet. Også de kan som embedsmanden og forskeren i erhvervslivet være højt kompetente økonomer eller organisationsrådgivere, men heller ikke de står frit i brugen af deres viden, fordi de kan pålægges at indtage bestemte meninger, eller de kan blive pålagt at hemmeligholde deres viden.

Vi har valgt at benytte den snævre ekspertdefinition, dels fordi det er en klassisk og anerkendt definition i samfundsvidenskabernes, dels fordi den er lettere håndterbar end en bred definition. Vi operationaliserer denne definition ved alene at medtage uafhængige forskere. Det skyldes for det første, at der næppe kan være tvivl om, at forskere, for så vidt de fungerer under institutionel uafhængighed, tilhører gruppen af eksperter. Det skyldes for det andet, at forekomsten af sådanne eksperter i medierne er forholdsvis let registrerbart.

Der eksisterer kun enkelte tidligere kvantitative undersøgelser af presens brug af forskere herhjemme. Ove K. Pedersen og Maja Horst (2000a) afgrænser forskere som "...alle, der er ansat på forskningsinstitutioner..." (s. 168). Charlotte Wien (2001) medtager kun professorer, lektorer og adjunkter ansat ved universiteterne og i sundhedsvæsenet. I forhold hertil er vores afgrænsning bredere, fordi vi ud over universiteterne og sundhedsvæsenet medtager andre sektorforskningsinstitutioner, ligesom vi ikke kun medtager artikler, hvor en af de tre nævnte titler optræder.

Både universiteterne og sektorforskningsinstitutionerne lever umiddelbart op til faglighedskravet. Kravet om uafhængighed har vi også accepteret opfyldt for begge institutioners vedkommende. Den såkaldte Dandy-sag

på Aarhus Universitet viste imidlertid, at også universitetsansatte kan indgå i kontraktlige forpligtelser, som rejser tvivl om deres uafhængighed. I almindelighed må man dog gå ud fra, at universitetsforskerne lever op til kravet om uafhængighed. Universitetssektoren er tillige nem at afgrænse. Det er i hovedsagen de institutioner, der er medlemmer af Rektorkollegiet, eller som har observatørstatus ved Rektorkollegiet. Institutionerne omfatter universiteterne, handelshøjskolerne, Landbohøjskolen, Farmaceutisk Højskole, arkitektskolerne, Kunstakademiets Billedkunstskoler, musikkonservatorierne og Journalisthøjskolen.

Man kan diskutere, om sektorforskerne i lige så høj grad som universitetsforskerne lever op til kravet om uafhængighed. For det første er de beskæftiget på institutioner, som er afhængige af bevillinger fra ministerier eller amter, og en del af institutternes virksomhed vil være knyttet til områder, der direkte hører under det bevilgende ministerium. Det er næppe noget problem, så længe forskningen beskæftiger sig med emner, som ikke er genstand for politisk konflikt. Men ind imellem kan der være politiske konflikter knyttet til spørgsmål, som forskningen beskæftiger sig med. Man kan forestille sig situationer, hvor ministeriet griber ind i publiceringen af resultater, eller hvor forskeren undlader at publicere resultater, fordi han eller hun ved, at det vil kunne give problemer i forhold til ministeriet. For det andet er en større andel af forskningen på sektorforskningsinstitutionerne direkte rekvireret og betalt af ressortministeriet eller andre – hvorfor der kan være kontraktlige bindinger på forskerne. Ikke desto mindre har vi accepteret sektorforskningen som uafhængig.

Sektorforskningen er i praksis lidt sværere at afgrænse end universiteterne. Sektorforskningen foregår i hovedsagen på institutioner, som hører under de enkelte ministerier, eksempelvis Socialforskningsinstituttet, Danmarks Miljøundersøgelser og Danmarks JordbrugsForskning, eller som hører under amterne i form af den kliniske forskning på sygehusene. Det er især sundhedsforskningen, der giver problemer her. Den kliniske forskning forstås ofte af personer, som både varetager forsknings- og behandlingsopgaver. Man kan derfor ikke adskille disse lægers udtalelser som forskere fra deres opgaver som hospitalsansatte. Vi har valgt at medtage alle udsagn fra hospitalsansatte læger.

Vi har endelig medtaget en gruppe af forskere, som egentlig ikke hører ind under vores definition, men som ofte optræder i medierne som forskere. Det gælder primært ansatte på Institut for Fremtidforskning, der bortset fra navnet ikke adskiller sig fra almindelige kommercielle konsulentfirmaer. I samme gruppe optræder ansatte ved Institut for Offentlig Økonomi og

Center for Alternativ Samfundsanalyse. Ansatte i disse virksomheder er kodet i en selvstændig kategori.

Også hvad angår medierne, foretages en afgrænsning, idet vi kun undersøger et udvalg af den trykte presse. Undersøgelsens enhed er en artikel, hvori der optræder en eller flere navngivne forskere eller forskergrupper fra navngivne forskningsinstitutioner. Læserbreve og små notitser indgår ikke i undersøgelsen. Indlæg i særlige tillæg som *Bilen*, *Hus*, *Have*, *Rejser*, *Mad* mv. er ikke kodet.

For hver registreret artikel er blandt andet kodet dato, overskrift, om overskriften indeholder ordene forsker, ekspert, professor eller lektor, samt hvor mange forskere der optræder i artiklen. For hver forsker, der optræder, er der kodet køn, videnskabeligt hovedområde, institutionel tilknytning, fag for de samfundsvidenskabelige forskeres vedkommende samt endelig artiklens art. Sidstnævnte vedrører genstanden for forskerens udtalelser: Omtales egen forskning, eller er der tale om en kommentar til andres forskning, en kommentar til viden produceret af medierne, af ministerierne, internationale organisationer, EU eller andre beslutningstagere, en kommentar til en politisk eller administrativ beslutning eller til en anden begivenhed. I det omfang, flere af disse kategorier er relevante for en enkelt artikel, er der kodet den kategori, som fylder mest i artiklen.

Registreringerne gælder alle artikler i *Jyllands-Posten*, *Politiken* og *Berlingske Tidende* i perioden 15. januar – 14. februar for årene 1961, 1971, 1981, 1991 og 2001, således at det er muligt at tegne et billede af udviklingen over en 40 års periode. For *Jyllands-Postens* vedkommende er for 2001 såvel *JP-Århus* som *JP-København* medtaget, selvom den enkelte læser kun modtager ét af disse tillæg. Perioden 15. januar – 14. februar er valgt for i videst muligt omfang at komme uden om perioder, hvor særlige tilbagevendende begivenheder – som eksempelvis fremsættelsen af finansloven eller afslutningen af finanslovsforhandlingerne – kan give en skævvridning af resultaterne. Det har dog ikke været muligt at undgå, at helt særlige begivenheder har fundet sted i den undersøgte periode. Det gælder specielt 1991, hvor Golf-krigen affødte mange artikler, hvor forskere blev brugt som kommentatorer. Så markante begivenheder har ikke fundet sted i de øvrige observerede år. Vi kan derfor have observeret lidt flere forskerkommentarer i 1991, end vi ville have gjort ved observation i en mere ”normal” periode. Golf-krigens mange forskerkommentarer har dog ingen konsekvenser for vore konklusioner.

For at have en mulighed for at kunne vurdere udviklingen i antallet af ekspertudsagn relativt i forhold til avisernes omfang, er det for hver af de

tre aviser for hvert af årene optalt, hvor mange journalistiske artikler – det vil sige artikler, der ikke er smånotitser – der optræder i avisen, ligesom det samlede sidetal for hele avisen er optalt.

Kapitel 3

Den overordnede udvikling

Til grund for analyserne i dette skrift ligger en hypotese om, at der gennem de seneste halvtreds år er sket en øget ekspertliggørelse af mediernes behandling af samfundsspørgsmål således, at argumenter, der baserer sig på videnskabelig forskning, tillægges stigende autoritet i den offentlige debat. På denne baggrund må man også forvente, at man oftere møder forskere som kilder til dagspressens artikler. Som beskrevet i kapitel 1 bygger denne hypotese for det første på de overordnede teorier om samfundets udvikling, som er formuleret af blandt andre Anthony Giddens, og for det andet på den eksisterende viden om de senere års ændringer i mediernes vilkår og roller.

Dette kapitel indeholder de første afprøvninger af hypotesen om, at dagspressen i højere grad end tidligere bruger ekspertudsagn i nyhedsdækningen.

Antallet af artikler

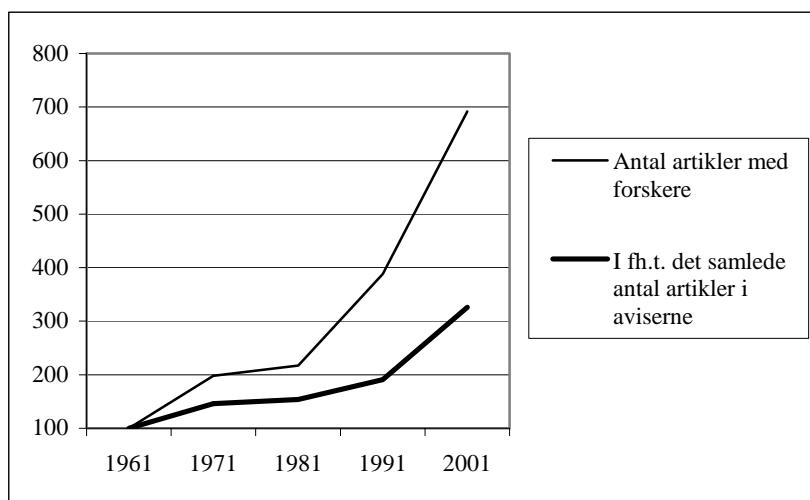
Hypotesen ser umiddelbart ud til at have noget for sig. Tabel 3.1 viser for årene 1961, 1971, 1981, 1991 og 2001 og samlet for *Berlingske Tidende*, *Jyllands-Posten* og *Politiken* det absolutte antal artikler, hvori der indgår forskere. Tidsperioden er i alle årene 15. januar til 14. februar. Resultatet er meget klart. Der har i perioden været en accelererende stigning i antallet af artikler med forskere fra 64 i 1961 til 441 i 2001. Stigningen har været særligt stærk i 1990'erne. Der er således syv gange så mange artikler, der omtaler forskere i periodens slutning som i periodens start. Sagt på en anden måde, hvor læserne i 1961 knap kunne risikere at støde på en enkelt forsker i hver avis, kan de i 2001 regne med at møde omkring fem forskere i hver avis.

Tabel 3.1. Antal artikler, hvori der indgår forskere

	Antal artikler
1961	64
1971	127
1981	138
1991	247
2001	441

Imidlertid ved vi, at aviserne er blevet større i løbet af denne 40 års periode. Og flere artikler må også med stor sandsynlighed give flere artikler med eksperter. Men også når man korrigerer for væksten i antallet af artikler, stiger brugen af forskere. I figur 3.1 er vist to kurver. For det første en kurve for den samlede vækst i antallet af artikler med forskere og for det andet en kurve, hvor der er korrigeret for væksten i det samlede antal artikler i avisen. I begge tilfælde er antallet af artikler i 1961 blevet sat til 100. Figuren viser, at mens der som nævnt er sket en syvfoldning af antallet af artikler med omtale af forskere, er der "kun" sket lidt mere end en tredobling, når man tager hensyn til, at aviserne er vokset. Men uanset, om man regner på den ene eller den anden måde, er der sket en ganske betydelig forøgelse af brugen af eksperter i de tre undersøgte dagblade.¹ Af begge kurver fremgår det imidlertid også, at væksten først og fremmest har taget fart i 1990'erne.

Figur 3.1. Væksten i antal artikler med forskere. Indekstal med 1961 som 100

Det er vanskeligt at give noget fuldstændigt overbevisende svar på, hvorfor antallet af artikler med brug af eksperter er accelereret så voldsom netop i

¹ Dette er i modsætning til resultatet af den analyse af avisernes udvikling, som er foretaget af Ove Kaj Pedersen og Maja Horst (2000a: 158). Ifølge deres opgørelse optrådte der forskere i 9 pct. af artiklerne i 1958 og i 10 pct. af artiklerne i 1998.

1990'erne. Den bedste forklaring er antagelig, at den tendens til en stigende brug af eksperter, der er startet allerede i 1960'erne, gradvis har spredt sig for i 1990'erne at være blevet til en fast arbejdsprocedure for journalister, som indlæres på Journalisthøjskolen, og som efterhånden omfatter alle journalistiske genrer. Et af de iøjnefaldende eksempler er de retorik-eksperter, man møder de første dage i januar, når de udtaler sig om dronningens og statsministerens nytårstaler. Den store stigning i 1990'erne er formodentlig blot den foreløbige kulmination på en gradvis diffusionsproces.

Som man kan forvente, varierer brugen af forskere i nogen grad med avisernes konkrete dagsorden. Brugen af forskere varierer således fra uge til uge. Mest udpræget er det i 1961, hvor artikelantallet pr. uge varierer mellem 4 og 22. Den mindste variation forekommer i 2001. Måske er det en tilfældighed, at variationen er blevet mindre – datamaterialet er nok lige lovlig spinkelt til at udtale sig om dette spørgsmål. Men man kunne måske alligevel formulere den hypotese, at i 2001 er det blevet en standardprocedure, at man søger at få forskere til at kommentere dagens begivenheder, mens det i 1961 kun skete, hvis der var særlige grunde dertil.

Tabel 3.2. Antal artikler hvori der indgår forskere, fordelt på uger

	1961	1971	1981	1991	2001
Uge 1*	9	32	32	51	97
Uge 2	4	40	33	50	101
Uge 3	20	28	28	55	104
Uge 4	22	20	35	70	95
Gennemsnit	14	30	32	57	99

* Uge 1 starter den 15. januar.

Artiklernes indhold

Kigger man nærmere på de enkelte artikler, viser det sig, at omtalen i 1961 er meget afhængig af enkeltbegivenheder. I uge 3 er der flere omtaler af en påstået opfindelse af "et sandhedsserum" og af de tekniske muligheder for en udvidelse af den gamle Lillebæltsbro. I uge 4 er der flere kommentarer til, at russerne har opsendt en ny sputnik. I uge 1 og 2 er der derimod ingen særlige sager, der involverer forskningen. Og derfor optræder forskerne stort set ikke i disse uger.

Dette har ændret sig lidt 10 år efter. Hverken i 1971 eller 1981 er der særlige, store enkeltbegivenheder, der kalder på ekspertkommentarer, men alligevel optræder de nu mere regelmæssigt. I det omfang, de optræder, handler det i 1971 om narkotikaproblemer, Fællesmarkedet, trafikdrab og sundhed (kønssygdomme, folkesygdomme, rygning, kondition og radon i

huse). I 1981 handler det mest om Cheminova og om de ændrede betingelser for koncessionen om udvindingen af nordsøolien, men der optræder også eksperter i artikler, der handler om den økonomiske krise, frigivelsen af de amerikanske gidsler i Teheran, narkotika og sundhed (børns slikforbrug, rygsmerte, tamponsyge).

I 1991 fylder Golf-krigen meget i aviserne, og der gøres i denne forbindelse god brug af eksperterne. Også Tamil-sagen og flygtninge- og indvandrerspørgsmålet kalder på eksperterne. Og endelig er der også dette år en række artikler om sundhed, hvor eksperterne udtaler sig. Det drejer sig denne gang om kræft, psykisk syge, de ældre og aids.

I 2001 er der så igen ingen større enkeltbegivenheder, som i særlig grad har begrundet en inddragelse af bestemte typer af eksperter. Ekspert indrages i forbindelse med mange forskellige spørgsmål. Intet synes nu for stort og intet for småt til, at man kan inddrage en ekspert: flygtninge og indvandrere; velfærdsstaten, de ældre og skattetrykket; sundhed (mobiltelefoner, unges brug af hash og alkohol, rygning, fødevarer); Grønlands udenrigspolitiske status efter præsident George W. Bushs tiltrædelse; miljø (drivhuseffekt, trafik); børns vilkår; topmødet i Davos; den anden intifada i Israel; og en nyudkommen bog om efterlønsagen.

Der er således sket en udvikling fra nogle få, særlig videnskabelige emner til en bred vifte af problemer. Alt kan i dag gøres til genstand for kommentarer fra relevante forskere.

Overskrifterne

Det antages ofte, at når journalisterne anvender ekspertudsagn i deres artikler, er det for at give historien autoritet og troværdighed (Steele, 1995). Man kan sige, at det egentlig ikke er eksperternes viden, journalisterne efterspørger, men deres autoritet. Er dette rigtigt, må man forvente, at man allerede i artiklernes overskifter annoncerer, at eksperter indgår i artiklen. Som det fremgår af tabel 3.3. er dette også i et vist omfang tilfældet.

Naturligvis optræder der også flere eksperter i overskrifterne, når der optræder flere eksperter i artiklerne. Mere interessant er det imidlertid, at også den relative hyppighed af henvisninger til eksperterne i overskrifterne er øget, hvis man måler det på forekomsten af ordene ”forsker”, ”ekspert” ”professor” eller ”lektor”. Igen ser det ud til, at de store ændringer er sket i 1990’erne. I 25 pct. af forsker-artiklerne annonceres der nu med en eller anden ekspertbetegnelse i overskriften. Sagt på en anden måde er der i hver avis mere end én overskrift af typen ”Ekspert kritiserer Roskildes politi” eller ”Valgforskere sår tvivl om Käte Runge-effekt”.

Tabel 3.3. Omtale af forskere i overskriften

	Forsker/ekspert/professor/lektor i overskrift. Antal artikler	Ekspert i overskriften i pct. af artikler, hvori forskere indgår
1961	9	14
1971	15	12
1981	9	7
1991	24	10
2001	112	25

Forskelle mellem aviserne

Hidtil har vi analyseret de tre aviser, *Berlingske Tidende*, *Jyllands-Posten* og *Politiken* under ét. Overordnet set har de da også gennemgået den samme udvikling, men der er alligevel visse variationer. I tabel 3.4 er først vist antallet af artikler med forskere i de tre aviser. I 1961 havde hver af de tre aviser ca. 20 artikler om måneden, hvori der blev omtalt en forsker, og i 2001 havde hver af dem omkring 150 artikler om måneden. Udviklingen har dog ikke været helt den samme i de tre aviser. *Berlingske Tidende* har været langsommere til at springe på ekspertvognen, men så meget desto større har ændringen været i løbet af 1990'erne.

Tabel 3.4. Antal artikler, hvori der indgår forskere, i *Berlingske Tidende*, *Jyllands-Posten* og *Politiken*

	<i>Berlingske Tidende</i>	<i>Jyllands-Posten</i>	<i>Politiken</i>
1961	22	23	19
1971	28	44	55
1981	33	50	55
1991	69	90	88
2001	136	147	158

Billedet bliver imidlertid et lidt andet, hvis man i stedet for at se på det absolute antal af artikler ser på andelen af artikler i aviserne med ekspertindslag. Dette er vist i tabel 3.5. I 1961 var det *Jyllands-Posten*, der relativt oftest betjente sig af forskere, nemlig i 2 pct. af artiklerne, mens *Politiken* lå i bunden med 1,2 pct. I 2001 har *Politiken* taget føringen. Der optræder nu forskere i 6,5 pct. af samtlige artikler mod 3,7 pct. af *Jyllands-Postens* artikler. *Berlingske Tidende* placerer sig begge år i midten. Men relativt set er det altså *Politiken*, der i dag er mest beroende på forskere.

Når der er så stor forskel på resultaterne af de to tabeller, skyldes det, at de tre aviser har udviklet sig meget forskelligt, hvad antallet af artikler an-

går. Hvor *Jyllands-Posten* i 1961 havde en del færre artikler end de to andre aviser, har den i 2001 betydeligt flere – specielt når man medregner både avisens Århus- og Københavntillæg, som vi har gjort her.

Tabel 3.5. Antal artikler, hvori der indgår forskere, i forhold til det gennemsnitlige antal artikler i Berlingske Tidende, Jyllands-Posten og Politiken. Pct.

	<i>Berlingske Tidende</i>	<i>Jyllands-Posten</i>	<i>Politiken</i>
1961	1,4	2,0	1,2
1971	1,4	2,3	2,9
1981	1,6	2,4	2,8
1991	2,3	2,9	3,6
2001	5,4	3,7	6,5

Som det vil fremgå af kapitel 5, har forskellen på, hvor ofte aviserne inddrager forskere, også en sammenhæng med, hvad aviserne bruger forskerne til. Forskerne tildeles delvis forskellige roller i de tre aviser.

En stigende ekspertliggørelse

Uanset de ovenfor omtalte forskelle mellem aviserne, er den overordnede konklusion, at alle tre aviser har gennemgået en fuldstændig ensartet udvikling i retning af en stærkt voksende brug af forskere som kilder, som kommentatorer og som forfattere til debatindlæg. Der er tydeligvis tale om fælles normer for nyhedsformidling, der anvendes nogenlunde ensartet i hele dagspressen og inden for alle sagområder.

Der kan ikke være nogen tvivl om, at eksperterne fylder meget mere i dagens aviser, end de gjorde i begyndelsen af 1960'erne. Dette er en første indikation af, at der er sket en ekspertliggørelse af mediernes behandling af samfundsspørgsmål. Vi vil i det følgende se på, hvilken karakter denne ekspertliggørelse har, idet vi vil undersøge, hvad det er for forskere, der optræder, og hvilke roller de spiller i nyhedsformidlingen.

Kapitel 4

Hvem er forskerne?

Hvis eksperterne eller forskerne har fået en helt anden fremtrædende plads i dagspressen end tidligere, må man også forstille sig, at forskerne har fået en anden rolle, og at det er nogle andre forskere, der optræder i aviserne, end det var tidligere. I dette kapitel vil vi derfor se på, hvad det er for forskere, vi møder i avisernes spalter.

Videnskabelige hovedområder

I 1961 handlede de artikler, hvori der blev omtalt forskere, primært om sputnikker, broer og om den påståede opfindelse af et sandhedsserum. Det er derfor ikke overraskende, at der primært optrådte naturvidenskabelige og sundhedsvidenskabelige forskere i aviserne. Derimod mødte man ikke mange humanister eller samfundsforskere. Det kan naturligvis skyldes de konkrete sager, der var på dagsordenen i januar-februar 1961, men det skyldes nok snarere, at forskerrollen blev opfattet på en anden måde i begyndelsen af 1960'erne, end den bliver i dag. Videnskabsmænd, som man kaldte dem den gang, udtalte sig om deres fag og kun sjældent om den almindelige samfundsudvikling.

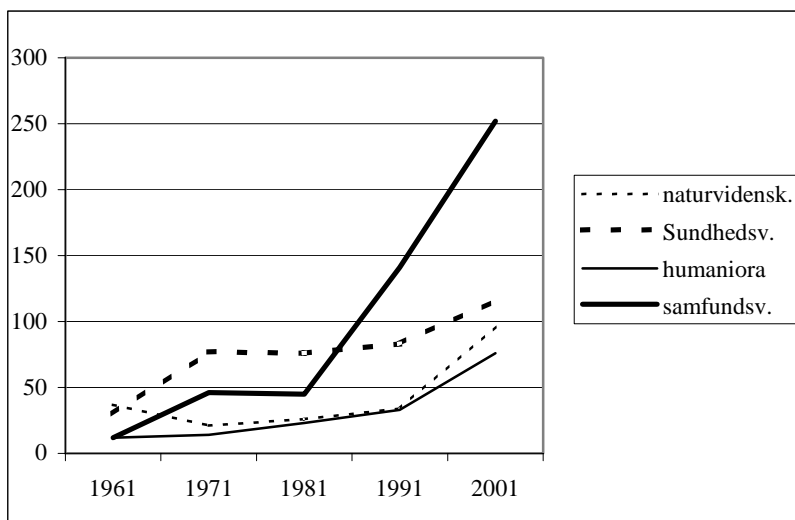
Hvis man undersøger, hvilke sager der var på den politiske dagsorden i januar-februar 1961, viser det sig, at der var mange samfundsspørgsmål, som i dag ville påkalde sig en kommentar fra en samfundsvidenskabelig ekspert: Overenskomstforhandlingerne var netop på dette tidspunkt ved at bryde sammen, der var mange diskussioner om relationerne mellem EFTA og EF, der blev fremsat forslag til en ny forsorgslov (en forløber for bistandsloven), og der var forslag om ændring af amtsskatterne og af valgretsalderen. Men intet af dette fik, som det også fremgår af figur 4.1, journalisterne til at indhente kommentarer fra samfundsvidenskabelige forskere.

Kodningen af materialet er foregået på den måde, at vi har registreret oplysninger om hver enkelt forsker, der optræder. De følgende tabeller bygger derfor ikke på antallet af artikler, men på antallet af forskere, der omtales. Der opereres således med flere enheder i dette kapitel end i det foregående. Forskerne er blevet opdelt i 6 kategorier, nemlig 1) naturvidenskab og de tekniske videnskaber, 2) sundhedsvidenskab, 3) jordbrugs- og veterinærvidenskab, 4) humaniora, inklusive teologi, 5) samfundsvidenskab og

6) andet, dvs. de fag, der ikke tvangsfrit har kunnet placeres i en af ovenstående kategorier. Da der ikke er så mange registreringer af forskere fra jordbrugs- og veterinærvidenskab, er de i de følgende tabeller blevet slået sammen med forskere fra de naturvidenskabelige og tekniske videnskaber.

Figur 4.1 viser antallet af forskere fra forskellige hovedområder, der optræder i artiklerne i 1961, 1971, 1981, 1991 og 2001.

Figur 4.1. Antal forskere opdelt efter videnskabeligt hovedområde

Det fremgår af figuren, at brugen af forskere fra alle fag er steget fra 1961 til 2001, men også at der er stor forskel på væksten. Set over hele perioden er det antallet af forskere med naturvidenskabelig og sundhedsvidenskabelig baggrund, som er steget mindst. Det var så i øvrigt de to fag, der havde flest repræsentanter i aviserne i 1961. Til sammenligning er de samfundsvidenskabelige forskere steget eksplosivt. Der er sket mere end en 20-dobling. De samfundsvidenskabelige forskere hørte man ikke meget til i 1961, mens de dominerer billedet i 2001. Dette skift imellem fagene fra de "hårde" fag til samfundsvidenskaberne fremgår måske endnu klarere af tabel 4.1, hvor de forskellige faggruppers andel af alle forskere er beregnet. Samfundsforskerne udgjorde i 1961 13 pct. af de omtalte forskere, mens de udgjorde ca. 45 pct. i 1991 og 2001. De naturvidenskabelige og tekniske

fags andel er blevet tilsvarende mindsket. Humanisterne har alle år udgjort lidt over ti pct.²

Tabel 4.1. Forskere opdelt efter videnskabeligt hovedområde. Pct. af alle eksperter

	Natur, teknik og jordbrug	Sund- hed	Humanio- ra	Sam- fund	Andet, ikke opgivet	I alt	Antal forskere
1961	40	33	13	13	1	100	89
1971	13	48	9	29	2	100	160
1981	15	44	13	26	2	100	173
1991	11	27	11	46	5	100	302
2001	17	21	13	45	4	100	562

Brugen af eksperter har naturligvis en sammenhæng med arten af de sager, hvormed der inddrages eksperter. Som nævnt ovenfor blev der i 1961 inddraget eksperter, der havde forstand på sputnikker, broer og psykofarmaka. I 1971 og 1981 er der mange artikler om sundhedsspørgsmål, og der optræder da også mange sundhedsvidenskabelige forskere i artiklerne. I 1991 er Golfkrigen det store spørgsmål, og det er medvirkende til en voldsom forøgelse i brugen af samfundsvidenskabelige forskere. Det mest interessante er i en vis forstand, at brugen af samfundsvidenskabelige forskere i absolutte tal øges yderligere i 2001, hvor der ikke er noget dominerende samfundsvidenskabeligt emne, men hvor emnekataloget i almindelighed udvides.

Tabellerne synes at afspejle to forskellige mekanismer. For det første varierer brugen af forskere med, hvad der sker i verden. Når russerne opsender en sputnik, konsulterer man naturligt nok naturvidenskabelige forskere, og når der er krig i Golfen, anvender man mange samfundsvidenskabelige forskere. Men for det andet synes der at være en overordnet tendens i retning af, at man i forbindelse med flere og flere spørgsmål finder det relevant at skaffe kommentarer fra samfundsvidenskabelige forskere. En række spørgsmål, som minder om dem, som samfundsforskerne udtaler sig om i 2001, var også på dagsordenen i 1961. Dengang var der blot ingen, der fandt på at krydre historierne med ekspertudtalelser fra samfundsviden-

² Nogenlunde tilsvarende resultater fremgår af rapporten "Aviser om forskning", der er udgivet af Analyseinstitut for Forskning (Siune & Vinther, 1998). I denne rapport analyseres artikler, der handler om forskning, mens vi i vores undersøgelse har taget udgangspunkt i forskerne. Men i begge tilfælde fremstår samfundsvidenskaberne som de dominerende.

skabelige forskere. Det tyder på, at der er sket ændringer enten i mediernes efterspørgsel efter eksperter eller i forskernes villighed til at udtale sig eller i begge dele.

Flere slags samfundsvidenskab

Måske er en af forklaringerne også, at der i den mellemliggende periode er kommet nye typer af samfundsforskere på markedet. Den klassiske samfundsvidenskabelige uddannelse er juraen. En statsvidenskabelig uddannelse, dvs. en økonomiuddannelse, blev oprettet i 1848, men det varede længe, inden økonomerne kunne konkurrere med juristerne i centraladministrationen og på universiteterne. En uddannelse i statskundskab blev først oprettet i 1958, og siden er så fulgt et væld af andre samfundsvidenskabelige og administrative uddannelser. Er det forskere med tilknytning til disse nye uddannelser, der fylder i medierne? Ja, det er det i et vist omfang.

Tabel 4.2. Samfundsvidenskabelige forskere i medierne opdelt efter fagområde. Antal

	Jurist	Økonom	Politolog	Andre samfundsforskere og uoplyst	Antal forskere
1961	-	-	-	-	12
1971	22	17	2	5	46
1981	20	8	6	11	45
1991	40	36	42	16	134
2001	62	67	60	57	246

Men som det fremgår af tabel 4.2, er der også sket en betydelig vækst i brugen af de klassiske samfundsvidenskabelige eksperter. I 2001 udgør de tre hovedgrupper af samfundsvidenskabelige forskere hver en fjerdedel af alle omtalte samfundsforskere, og den sidste fjerdedel består i et vist omfang af samfundsforskere, hvis præcise fag er uoplyst. Der er således sket en voldsom vækst i eksponeringen af alle faggrupper. I en vis forstand er det nok så interessant, at juristerne, der har været der hele tiden, stort set ikke optrådte i aviserne i 1961, mens de fylder betydeligt i 2001. I 1971 var juristerne den oftest omtalte faggruppe, hvilket blandt andet skyldtes diskussionen om tilslutningen til EF. Alligevel optræder de næsten tre gange så ofte i 2001. Dette er formodentlig et tegn på den retsliggørelse af de politiske konflikter, som vi oplever i disse år. Det ser man i forholdet mellem regering og Folketing, hvor det retslige ansvar er ved at erstatte det politiske (Christensen, 1997), og det ser man i den øgede inddragelse af

internationale konventioner i forbindelse med løsning af nationale konflikter. Der er en tendens til, at forhold, der tidligere handlede om politik og moral, i dag handler om jura (Porsdam, 1997; 2002).

Men derudover fremgår det af tabel 4.3, at de nye fag er kommet til at fylde meget i de senere år. Relativt set fylder politologerne (og forskere fra andre administrative fag) mest i 1991 i forbindelse med Golfkrigen. Men igen viser det sig, at de i absolutte tal optræder langt oftere i 2001 end i 1991. For alle typer af samfundsforskere er der sket en voldsom stigning i eksponeringen fra 1991 til 2001. Spørgsmålet er, om de varetager den samme rolle i nyhedsformidlingen som f.eks. naturvidenskabsfolkene. Dette spørgsmål vil vi vende tilbage til i kapitel 5.

Tabel 4.3. Samfundsvidenskabelige forskere i medierne opdelt efter fagområde. Pct. af alle samfundsvidenskabelige eksperter

	Jurist	Økonom	Politolog	Andre samfundsforskere og uoplyst	I alt
1961	-	-	-	-	100
1971	48	37	4	11	100
1981	44	18	13	24	100
1991	30	27	31	12	100
2001	25	27	24	23	100

Hvilke institutioner kommer forskerne fra?

Vi har defineret eksperter som personer, der både besidder faglig ekspertise og personlig uafhængighed. Det har imidlertid været lettere at fastlægge denne definition teoretisk, end det har været at foretage afgrænsningen i praksis. Vi har derfor medtaget både universitetsansatte forskere og forskere, der er ansat på sektorforskningsinstitutter som SFI og Danmarks Miljøundersøgelser, og forskere fra andre forskningslignende institutioner. Det viser sig imidlertid, at de forskellige faggrupper har en meget forskellig sammensætning, hvad ansættelsessted angår.

Således fremgår det af tabel 4.4, der kun omfatter årene 1991 og 2001, at et flertal af de forskere, der omtales i aviserne, og som kommer fra naturvidenskaberne, de tekniske videnskaber eller jordbrugs- og veterinærvidenskaberne, er ansat uden for universiteter og højere læreranstalter. Det kan f.eks. dreje sig om Risø eller Danmarks JordbrugsForskning. Omvendt er stort set alle de omtalte humanister ansat på universiteterne. Forskerne fra sundheds- og samfundsvidenskaberne placerer sig midt imellem, idet omkring en fjerdedel af de omtalte forskere kommer fra institutioner uden

for universiteterne. Dog er der en vis forskel mellem de enkelte samfundsvidenskabelige fag. Stort set alle de omtalte jurister er ansat på universitetet, mens der er en del økonomer og politologer på andre typer af forskningsinstitutioner.

Tabel 4.4. Forskere opdelt efter videnskabeligt hovedområde og ansættelsessted, 1991 og 2001. Pct.*

	Natur, teknik og jordbrug	Sundhed	Humanio- ra	Samfund
1991				
Ansæt på universitet og/eller hospital	52	81	83	73
Antal forskere	27	59	24	118
2001				
Ansæt på universitet og/eller hospital	46	70	91	75
Antal forskere	89	104	56	224

* Kun beregnet for den del af forskerne, hvor det har været muligt at bestemme ansættelsessted.

Dette afspejler naturligvis først og fremmest, at forskellige faggrupper har forskellige erhvervs muligheder, men det siger antagelig også noget om, at forskere fra forskellige fag spiller forskellige roller i medierne. Fra de naturvidenskabelige fag efterspørges nok i højere grad konkret viden, mens den naturvidenskabelige grundforskning sjældent egner sig for avisartikler – bortset fra de store videnskabelige nybrud. En sådan undtagelse møder man netop i den undersøgte periode i 2001, hvor en dansk kvindelig fysiker, ansat på et universitet i USA, var i alle landets medier, fordi hun havde været i stand til at bremse lysets hastighed.

Mandlige og kvindelige forskere

For eksperter gælder det ligesom for de fleste andre elitepersoner, at de hovedsagelig er mænd. Sådan er det i dag, men sådan var det i endnu højere grad i 1961. Således var der i 1963 kun 1 pct. kvinder blandt landets professorer, mens der i dag er 7 pct. (Christiansen, Møller & Togeby, 2002). Vi vil derfor for det første forvente, at man for alle årene finder, at kun en meget lille del af forskerne er kvinder, og for det andet forvente, at der trods alt er kommet flere kvinder til med årene. Begge dele viser sig, som det fremgår af tabel 4.5, at holde stik. 2 pct. af de forholdsvis få forskere fra 1961 var kvinder, mens 14 pct. af de forholdsvis mange forskere fra 2001 er kvinder.

Tabel 4.5. Forskerne opdelt efter køn. Pct.

	Mænd	Kvinder	I alt	Antal
1961	98	2	100	82
1971	93	7	100	156
1981	96	4	100	167
1991	89	11	100	290
2001	86	14	100	550

For en mindre andel af forskerne mangler der oplysninger om køn.

På grundlag af, hvad man ved om kvindernes muligheder for at nå til tops inden for forskellige fag, skulle man forvente, at der var meget klare forskelle mellem fagene, hvad angår den kønsmæssige sammensætning af de optrædende forskere.³ Man skulle forvente forholdsvis mange kvinder blandt de samfundsvidenskabelige og humanistiske forskere og forholdsvis få blandt de naturvidenskabelige og tekniske. Som tabel 4.6 viser, slår dette ikke til. I 2001 er der overraskende nok nogenlunde den samme andel kvinder inden for alle hovedområder. Det skyldes nok blandt andet den tilfældighed, at registreringerne er foretaget i netop den måned, hvor der var megen omtale af den kvindelige danske fysiker, der havde bremset lysets stråler. I den tidligere omtalte undersøgelse fra Analyseinstitut for Forskning dokumenteres der da også større forskelle mellem fagene, idet der optræder relativt færrest kvinder fra naturvidenskaberne og relativt flest fra sundhedsvidenskaberne (Siune & Vinther, 1998: 32).

Tabel 4.6. Forskerne opdelt efter køn og videnskabeligt hovedområde, 2001. Pct.

	Mænd	Kvinder	I alt	Antal
Naturvidenskab	87	13	100	94
Sundhed	82	18	100	114
Humaniora	84	16	100	76
Samfundsvidenskab	86	14	100	241

For en mindre andel af forskerne mangler der oplysninger om køn.

Til gengæld viser der sig at være nogle ikke helt forudsete forskelle mellem aviserne, hvor *Jyllands-Posten* anvender en væsentlig større andel kvindelige forskere end først og fremmest *Politiken*. Det skyldes formodentlig, at

³ Charlotte Wien har påvist, at medierne først og fremmest trækker på forskere med professortitel. I hendes analyse fra 1999 og 2000 er to tredjedel af de omtalte forskere professorer, mens disse kun udgør omkring en femtedel af de ansatte videnskabelige medarbejdere på universiteterne (jf. også Siune & Vinther, 1998: 28ff.). Det samme fænomen kendes fra andre lande (Hallin, Manoff & Weddle, 1993).

der er forskel på, hvilke emner aviserne omtaler. Men man kan jo også tænke sig, at *Politikens* journalister i højere grad end de andre avisers foretrækker mandlige eksperter (?).

Tabel 4.7. Forskerne opdelt efter køn og efter avis, 2001. Pct.

	Mænd	Kvinder	I alt	Antal
<i>Berlingske Tidende</i>	85	15	100	168
<i>Jyllands-Posten</i>	81	19	100	194
<i>Politiken</i>	91	9	100	188

For en mindre andel af forskerne mangler der oplysninger om køn.

Hvor mange forskere i hver artikel?

Ove K. Pedersen og Maja Horst (2000a) har i deres analyse af den politiske journalistiks udvikling vist, at der siden 1958 har været en udvikling i retningen af flere aktører i den enkelte artikel. Hvor der i 1958 kun var omkring en tredjedel af artiklerne, der henviste til mere end én kilde eller forfatter, drejede det sig i 1978 og 1998 om lidt mere end halvdelen. De konkluderer, at der er en udvikling i gang mod et stadig større antal kilder pr. artikel. Man måtte derfor forvente, at der også blev henvist til flere forskere pr. artikel. Som det fremgår af tabel 4.8, er dette ikke tilfældet. Der er ikke sket nogen ændring overhovedet i det gennemsnitlige antal forskere pr. artikel. Der er heller ikke sket nogen ændring af betydning, hvad angår andelen af artikler, hvor der optræder mere end én forsker. Der er således ikke noget, der tyder på, at aviserne i stigende grad præsenterer deres læsere for alternative videnskabelige tolkninger af de daglige nyheder.

Tabel 4.8. Gennemsnitlig antal forskere pr. artikel

	Gennemsnit	Andel med mere end 1 forsker	Antal artikler
1961	1,4	28 pct.	64
1971	1,3	19 pct.	127
1981	1,3	16 pct.	138
1991	1,2	19 pct.	247
2001	1,3	23 pct.	441

Denne konklusion strider umiddelbart med den fornemmelse, som mange af os kan have, nemlig at aviserne i dag indeholder flere artikler end tidligere, der er opbygget som en montage af forskellige eksperters udsagn. Der behøver imidlertid ikke at være nogen modstrid. Naturligvis indeholder aviserne mange flere artikler, hvor der optræder mere end én ekspert, men

det skyldes, at det samlede antal artikler med eksperter er steget så stærkt. Men relativt set, er der altså ikke sket nogen ændring i den andel af ekspertartiklerne, der omtaler flere eksperter.

Umiddelbart er det lidt overraskende, at der anvendes flere aktører eller kilder i nyhedsartiklerne, men at der ikke anvendes flere forskere i den del af artiklerne, hvori der optræder forskere. Men måske er det heller ikke rigtigt, at der er en tendens til, at der optræder flere aktører: en stigning fra 1,3 til 1,5 aktør pr. artikel, som Pedersen og Host finder i deres analyse, er ikke voldsom stor, når man tager måleusikkerheden i betragtning.

Under alle omstændigheder tyder dette imidlertid ikke på, at aviserne er præget af en øget refleksivitet i den af Giddens omtalte betydning, hvor den ene eksperts udtalelse altid kritisk må prøves af andre eksperter (jf. kapitel 1). En eksperts udtalelse konfronteres ikke oftere i den samme artikel af andre eksperters. Optræder der flere aktører, er det nok snarere en følge af en øget dramaturgisk iscenesættelse. Forskere stilles over for politikere eller andre offentlige aktører. Men de konfronteres altså ikke med andre forskeres synspunkter. Denne konklusion svarer i øvrigt meget godt til nogle af de få analyser, der findes af brugen af eksperter i amerikanske nyhedsmedier. Trods mediernes ideologi om at præsentere modstående synspunkter, var de rent faktisk meget tilbageholdende med at anvendte eksperter, der repræsenterede alternative synspunkter (Steele, 1995).

Samfundsvidenskaberne har overtaget scenen

Der er gennem de seneste 40 år ikke blot sket en meget stærk forøgelse af brugen af forskere i nyhedsformidlingen, der er også sket et meget mærkbart skift med hensyn til, hvad det er for forskere, der optræder i medierne. Hvor man i 1961 mødte flest naturvidenskabsmænd eller teknikere, og man i 1971 og 1981 mødte flest forskere fra sundhedsvidenskab, har samfundsforskerne fået en helt dominerende position i 1991 og 2001. Og det drejer sig om alle slags samfundsforskere: jurister, økonomer, politologer, medieforskere osv. Der er sket en sammenvævning af medier, videnskab og politik, som man ikke har kendt tidligere. Man må derfor forestille sig, at forskerne også optræder i andre roller, end de gjorde tidligere.

Kapitel 5

Hvad bruges forskerne til?

Vi har i de foregående kapitler påvist en meget stærk stigning i avisernes anvendelse af forskere, og vi har vist, at forskere fra samfundsvidenskaberne i dag optræder i aviserne langt hyppigere end nogen anden enkeltgruppe af forskere. Meget tyder derfor på, at der er sket et skift i den måde, hvorpå i hvert fald samfundsforskerne bruges i aviserne og dermed også i den rolle, de spiller i offentligheden. Vi undersøger derfor i dette kapitel, hvad forskerne bruges til, og om der er forskel på de roller, som de forskellige fags forskere spiller.

Hvad udtaler forskerne sig om?

Forskere kan udtale sig om egen eller om andres forskning. I nogle tilfælde har vi i det følgende valgt at omtale denne type udtalelse som forskningsformidling, fordi genstanden for udtalelsen er forskningen som sådan. Forskere udtaler sig imidlertid også om viden, der er skabt andre steder end i forskningsverdenen, eksempelvis af pressen selv, af ministerierne, af organisationerne, af EU og så videre. I de følgende tabeller optræder denne kategori som forskernes kommentarer til ”Anden form for viden”. Forskerne kan også kommentere politiske eller administrative beslutninger, som eksempelvis ny lovgivning eller Flygtningenævnets beslutning om at give en bestemt flygtning opholdstilladelse eller det modsatte. Vi behandler såvel administrative som politiske beslutninger under overskrifterne ”Politiske beslutninger”. Endelig kan forskerne kommentere på ”Andre begivenheder”, som dækker over såvel politiske som ikke-politiske begivenheder, som eksempelvis når forskere kommenterer en diskussion mellem regering og opposition, eller når aviserne bringer forskeres vurdering af konsekvenserne af kogalskaben i Storbritannien.

Tabel 5.1 indeholder en oversigt over de emner, som forskerne udtaler sig om. Tabellen afslører en meget markant udvikling over tid. I 1961 og 1971 udgjorde kommentarer til egen og andres forskning – det vil sige forskningsformidling – to tredjedele af alle de artikler, hvor der optrådte forskere. Fra 1981 sker der imidlertid en forskydning væk fra forskningsformidling over mod, at forskerne kommenterer på viden skabt andre steder samt på politiske beslutninger og andre begivenheder. Fra 1991 udgør forskningsformidling mindre end halvdelen af de tilfælde, hvor forskere

optræder i aviserne. I 2001 kommenterer forskerne i 59 pct. af deres udtalelser på viden skabt uden for forskningsverdenen, på politiske og administrative beslutninger eller på andre begivenheder. Den tilsvarende andel var 35 pct. i 1961.

Ligesom i det foregående kapitel har de følgende tabeller forskere og ikke artikler som enhed. Hvis en artikel omtaler to forskere, tæller den altså med to gange. Da der ikke er sket nogen nævneværdig ændring fra 1961 til 2001 i antallet af forskere nævnt i hver artikel, jf. tabel 4.8, påvirkes tallene over tid ikke af, at vi bruger antallet af forskere som enhed.

Tabel 5.1. *Hvad udtaler forskeren sig om? Pct.*

	Egen forskning	Andres forskning	Anden form for viden ¹	Politiske beslutninger	Andre begivenheder	I alt	Antal forskere
1961	43	22	2	4	29	100	89
1971	51	16	8	4	21	100	160
1981	47	9	8	6	30	100	173
1991	38	5	8	4	45	100	302
2001	32	9	13	12	34	100	562

1. Viden produceret af medier, af ministerier eller andre ikke-forskningsmiljøer, herunder internationale organisationer, EU mv.

Forskelle mellem videnskabelige hovedområder

Man må forvente, at alle de forskellige fags forskere i et eller andet omfang anvendes til at kommentere på egen og andres forskning. Man må imidlertid også forvente, at forskere fra forskellige videnskabelige hovedområder anvendes forskelligt. Vi har derfor undersøgt, hvorledes forskellige fag bruges af de tre aviser.

Vi viste i kapitel 4, at hvor naturvidenskaberne, de tekniske videnskaber og sundhedsvidenskaberne var de absolut mest anvendte i aviserne i 1961, er billedet vendt, således at det i dag især er samfundsvidenskabelige forskere, der optræder i aviserne. De bruges dobbelt så ofte som forskere fra sundhedsområdet, mens naturvidenskaberne og de tekniske videnskaber ligger et pænt stykke længere nede. Humaniora har i hele perioden været det videnskabelige område, der sjældnest optræder i medieme. Vi skal nu se, om de forskellige fag også anvendes til at kommentere forskellige emner.

Det er i meget vidt omfang tilfældet. Tabel 5.2 indeholder en oversigt over, hvordan forskernes er brugt i 2001, når man fordeler dem på de vi-

denskabelige hovedområder, mens tabellerne 5.3 – 5.6 viser udviklingen over tid for hvert af de fire hovedområder.

I 2001 falder de fire faglige hovedområder i to grupper. Den ene gruppe er de ”hårde” fag, natur-, sundheds- og jordbrugsvidenskaberne samt de tekniske videnskaber. De anvendes helt overvejende til at udtale sig om egen eller andres forskning – altså det, der primært er forskningsformidling – mens de meget sjældent kommenterer på viden genereret fra andre kilder end videnskaben selv. De holder sig dog ikke alene til forskningsformidling, idet de – især sundhedsvidenskaberne – i et vist omfang kommenterer på politiske beslutninger og andre begivenheder.

Tabel 5.2. Hvad udtaler forskerne sig om? 2001, pct.

	Egen forskning	Andres forskning	Anden form for viden	Politiske beslutninger	Andre begivenheder	I alt	Antal forskere
Natur, teknik, jordbrug	58	19	0	7	16	100	95
Sundhedsvidenskab	49	20	3	4	24	100	116
Humaniora	17	7	11	5	60	100	76
Samfundsvidenskab	18	3	22	20	36	99	250

Den anden gruppe er samfundsvidenskab og humaniora. Disse fag bruges meget sjældnere end de ”hårde” fag til at kommentere på egen eller andres forskning. Uden for forskningsformidlingen optræder de to fag dog ret forskelligt. Humanisterne optræder hyppigt som kommentatorer til den blandede gruppe af andre begivenheder, mens samfundsforskerne hyppigt kommenterer på såvel ikke-forskningsgenereret og politiske beslutninger som andre begivenheder.

Forskningsformidlingen fra de naturvidenskabelige, teknisk videnskabelige, jordbrugsvidenskabelige og sundhedsvidenskabelige forskere er – ikke overraskende – meget ofte knyttet til videnskabelige innovationer. Det kan være opdagelsen af et enzym, der styrer cellers calcium-indhold og muligvis celledelingen (*Berlingske Tidende*, 25. januar 1981 ”En nyttig brik i det store puslespil”) eller resultatet af et epokegørende forsøg på et amerikansk universitet – endda med en kvindelig dansk fysikprofessor som forskningsleder (*Jyllands-Posten*, 19. januar 2001, ”Forskere kan standse lyset”).

Også resultater fra den anvendelsesorienterede forskning omtales hyppigt, eksempelvis *Jyllands-Postens* omtale af nye forskningsresultater fra Landbohøjskolen, ”Danske ræve med farlig dværgbændelorm” (1. februar

2001). Disputatser fra disse faglige hovedområder var flittigt omtalt især i den tidlige del af vores observationsperiode. *Berlingske Tidende* omtaler således 11. februar 1961 en "Doktor disputats om fjerkræsygdomme". *Politiken* anlægger samme dag på samme disputats en mere brugsorienteret vinkel, "Når mayonnaisen røres med andeæg"!

Over tid har der været en betydelig absolut forøgelse af avisernes forskningsformidling fra de "hårde" fag, især fra sundhedsvidenskaberne. Og selv om de sjældent bruges til at kommentere på viden genereret uden for videnskaben selv eller kommentere politiske beslutninger, forekommer det ikke sjældent, at de optræder i aviserne med kommentarer til andre begivenheder. Et eksempel finder vi i *Berlingske Tidende* (4. februar 1961), "Højeste sagkundskab støtter ingeniørernes Lillebæltsbro" og i *Jyllands-Posten* (8. februar, 2001), "Flere børn ender som psykiske tilfælde".

Tabel 5.3. Natur, teknik og jordbrug. Hvad udtaler forskeren sig om? Pct.

	Egen forskning	Andres forskning	Anden form for viden	Politiske beslutninger	Andre begivenheder	I alt	Antal forskere
1961	54	30	0	0	16	100	37
1971	76	5	0	5	14	100	21
1981	42	12	23	0	23	100	26
1991	56	6	3	0	35	100	34
2001	58	19	0	7	16	100	95

Tabel 5.4. Sundhed: Hvad udtaler forskeren sig om? Pct.

	Egen forskning	Andres forskning	Anden form for viden	Politiske beslutninger	Andre begivenheder	I alt	Antal forskere
1961	53	23	7	0	17	100	30
1971	58	14	8	1	18	99	76
1981	63	9	4	1	22	99	76
1991	60	6	4	2	28	100	82
2001	49	20	3	4	24	100	116

Alt i alt har de naturvidenskabelige, tekniske, jordbrugsvidenskabelige og sundhedsvidenskabelige fag ikke ændret rolle i den betragtede 40-årige periode. Den største ændring er, at disse fag optræder hyppigere i medierne end tidligere. Deres rolle er, som den har været i det meste af perioden, at formidle forskningsresultater.

Det gælder ikke humanisterne. Hvor humanisterne så sent som i 1981 hovedsageligt optrådte i aviserne med en forskningsformidlende rolle, bruges de i 1991 og 2001 primært til at kommentere på ”andre begivenheder”.

Et eksempel på brugen af humanister uden for forskningsformidlingen er en ironiserende kommentar til et af tidens nye fænomener i *Berlingske Tidende* (15. januar 2001), fremsat af en lektor, dr. phil. med speciale i litteraturvidenskab, ”Et angreb på ATTAC”. Samme fænomen kommenteres i *Politiken* (22. januar 2001), men her af en historiker og fra en helt anden vinkel, ”Kravene vokser: En helt ny verdensorden, tak”. De to kommentarer fremtræder meget forskellige. Hvor den første i sin form vedstår sig sit ironiserende indhold, og derved i virkeligheden fremtræder som det, den er, nemlig en ren politisk kommentar, fremtræder den anden artikel mere som en videnskabelig kommentar, selv om den synes politisk farvet.

Tabel 5.5. *Humaniora: Hvad udtaler forskeren sig om? Pct.*

	Egen forskning	Andres forskning	Anden form for viden	Politiske beslutninger	Andre begivenheder	I alt	Antal forskere
1961	-	-	-	-	-	-	11
1971	-	-	-	-	-	-	14
1981	59	9	0	0	32	100	22
1991	31	9	3	6	50	99	32
2001	17	7	11	5	60	100	76

Samfundsvidenskaberne har også en blandet udvikling, jf. tabel 5.6. Hvis vi ser bort fra 1961, hvor samfundsforskere spillede en lige så ubetydelig rolle i aviserne som humanisterne, så finder vi i 1971, hvor samfundsforskerne begynder at optræde noget flittigere – og langt hyppigere end humanisterne – en overvægt på forskningsformidling forstået som kommentarer til egen og andres forskning. Den rolle er dramatisk mindre i 1981, hvor samfundsforskere dog stadig optræder relativt sjældent i pressen. Og i 1991 og 2001,

Tabel 5.6. *Samfund: Hvad udtaler forskeren sig om? Pct.*

	Egen forskning	Andres forskning	Anden form for viden	Politiske beslutninger	Andre begivenheder	I alt	Antal forskere
1961	-	-	-	-	-	-	12
1971	34	23	9	11	22	99	44
1981	16	7	11	20	47	101	45
1991	25	3	11	6	55	100	141
2001	18	3	22	20	36	99	250

hvor brugen af samfundsforskere nærmest eksploderer, bruges de i runde tal kun i hvert fjerde henholdsvis hvert femte tilfælde som led i formidling af egen eller andres forskning. Samfundsforskerne kommenterer bredt på ikke-forskningsmæssig viden, på politiske beslutninger og på begivenheder i øvrigt.

Det gælder såvel de store brede emner, som har en vis permanens, som de spørgsmål, som har en kort levetid på den offentlige dagsorden. Eksempelvis er debatten om et eventuelt dansk EF-medlemskab det enkelte emne, der hyppigst optræder med samfundsvidenskabelige forskeres kommentarer i 1971. I 1981 er det ledigheden og den offentlige sektors styringsmæssige problemer, der er de store samfundsmæssige emner, som giver anledning til forskercommentarer, mens berettigelsen i at gribe ind i de eksisterende koncessioner vedrørende olieudvinding i Nordsøen hører til de dagsaktuelle politiske spørgsmål. Topscoreren er 10 år senere den aktuelle Golf-krig. Et andet aktuelt emne i 1991 er Tamil-sagen, hvis udvikling sekunderes flittigt af juridiske eksperter. Flygtninge og indvandrere optræder samme år for første gang i vores materiale som tegn på fremkomsten af et vedvarende fænomen, der involverer forskernes løbende vurderinger. I 2001 er flygtninge- og indvandrerdebatten fortsat et af de store emner, mens situationen i Israel efter starten af den anden intifada er et eksempel på et udenrigspolitisk emne med hyppig inddragelse af forskere som ekspertcommentarer. Det ser samme år ud til, at avisernes erhvervsredaktioner har lært af den øvrige nyhedsjournalistik. I hvert fald er der mange og emnemæssigt forskellige ekspertcommentarer til erhvervsforhold.

Jurister, økonomer og politologer er de tre samfundsvidenskabelige fag, der optræder hyppigst blandt samfundsvidenskabernes. Tabel 5.7 viser fordelingen på de tre fag i 1991 og 2001.

Hvis vi tager de mest aktuelle tal fra 2001, viser det sig, at økonomerne hyppigst kommenterer på "anden form for viden", eksempelvis rapporter om økonomiske emner (34 pct.). Dernæst kommer kommentarer til andre begivenheder, mens kommentarer til politiske beslutninger udgør beskedne 15 pct. af økonomernes kommentarer.

Juristerne bruges i høj grad som kommentatorer til politiske beslutninger (40 pct.), antagelig fordi de kan benytte deres fag til at kommentere på lovforslag. Juristerne er den af de tre faggrupper, der sjældnest kommenterer på "andre begivenheder" og på viden skabt uden for forskningsverdenen.

Tabel 5.7. *Hvad udtaler forskerne sig om? Økonomer, jurister og politologer, 1991 og 2001. Pct.*

	Egen forskning	Andres forskning	Anden form for viden	Politiske beslutninger	Andre begivenheder	I alt	Antal forskere
Økonomer							
1991	25	6	11	8	50	100	36
2001	18	3	34	15	30	100	67
Jurister							
1991	28	2	18	8	45	101	40
2001	10	3	19	40	27	99	62
Politologer							
1991	14	0	12	5	69	100	42
2001	13	2	27	13	45	100	60

Politologerne er som økonomerne flittige til at kommentere på ”anden viden”, og de er – måske lidt overraskende – ligeså lidt som økonomerne flittige til at kommentere på politiske beslutninger. Derimod er deres kommentarer meget ofte knyttet til den brede kategori af andre begivenheder. En del af kommentarerne til ”anden viden” fremsættes af de såkaldte vælgeradfærdsforskere eller valgforskere, som alle er politologer, og som bruges som kommentatorer på de efterhånden mange og hyppige surveyundersøgelser af vælgernes partipræferencer og vælgernes stillingtagen til dagens politiske spørgsmål. Disse forskere optræder, når avisernes traditionelle, månedlige meningsmålinger offentliggøres, eksempelvis i *Jyllands-Posten*, 1. februar 2001 og i *Berlingske Tidende*, 27. januar 2001. De inddrages også i vurderingen af andre valgrelevante spørgsmål, eksempelvis i relation til en populær århusiansk embedslæges anmeldelse af sit kandidatur til det kommende kommunalvalg (*Jyllands-Posten*, 7. og 12. februar 2001 og *Berlingske Tidende*, 9. februar 2001).

Næsten ingen af de tre fags forskere kommenterer på andres forskning. Økonomerne er de flittigste til at berette om egen forskning (18 pct.), mens juristerne sjældnere optræder i medierne med egne forskningsresultater (10 pct.). Politologerne ligger herimellem.

Der forekommer forholdsvis store udsving mellem 1991 og 2001. Der er færre observationer i 1991 end i 2001, hvorfor enkeltbegivenheder påvirker 1991-tallene mere. Når juristerne har så mange kommentarer til ”andre begivenheder” i 1991, skyldes det i vidt omfang diskussionen om tamilsagen, mens mange jurister i 2001 kommenterer på flygtninge- og indvandrerlovgivningen. De mange politologiske kommentarer også til

”andre begivenheder” i 1991 er påvirket af den megen omtale af Golfkrigen.

Der er altså i dag betydelige forskelle i såvel den hyppighed, hvormed aviserne anvender forskere fra forskellige videnskabelige hovedområder, som i den måde, de anvendes på. Med tiden er det blevet samfundsforskerne, der fremkommer med næsten halvdelen af de forskerudtalelser, der bringes i aviserne. Og det er i vidt omfang dem, der har flyttet avisernes anvendelse af forskere fra traditionel forskningsformidling til kommentarer på politiske og andre begivenheder. Der kan derfor være grund til at se lidt nærmere på den rolle, som samfundsforskerne spiller i pressen.

Samfundsforskernes forskellige roller

På grundlag af de artikler, der ligger til grund for undersøgelsen, kan man tegne et billede af tre forskellige roller, hvori samfundsforskerne optræder. Det gælder også i et vist omfang for de øvrige videnskabelige hovedområder, men de forskellige roller er tydeligere for samfundsvidenskaberne, fordi deres fags genstandsfelt i vidt omfang er politik og politiske beslutninger. Derfor bliver de nemmere – og langt oftere – brugt i mediernes behandling af det politiske stof.

I den ene rolle er samfundsforskerne leverandører af faktuel viden, konkrete, fagligt baserede vurderinger, fagligt baserede korrektioner til påstande, som optager offentligheden. Denne rolle kan siges at være den klassiske ekspertrolle, hvor forskerens særlige viden og indsigt beriger sagligheden af den offentlige debat. Det kan eksempelvis være en juridisk professor, der ikke mener, at en kreditforening kan anlægge sag mod Boligministeriet, selv om det fejlagtigt har godkendt nogle dispositioner, der senere viste sig at være ulovlige (*Berlingske Tidende*, 9. februar 2001). Eller det kan være en økonomiprofessor, der bidrager til at belyse problemerne med at opgøre skattetrykket (*Politiken*, 31. januar 2001).

I den anden rolle – den diametralt modsatte – er samfundsforskeren debattør, og indlægget fremstår som et debatindlæg. I denne rolle kan forskeren nok trække på sin viden og sin titel, men der er klart tale om indlæg, som fremstår som rene politiske kommentarer. Et eksempel er en juridisk professor – kendt for sit engagement i menneskerettigheder – som kommenterer debatten om folkekirkens stilling i et stadig mere multikulturelt samfund under titlen ”Vi skal fra trosfrihed til lighed” (*Politiken*, 18. januar 2001). En politolog finder ganske enkelt, at de danske skatter er for høje, ”Sænk skattetrykket” (*Berlingske Tidende*, 11. februar 2001).

Hyppig er dog også en blanding af de to roller, hvor forskeren både er sagligt oplysende og vurderende/kommenterende. Her er vi i en rolle, der blander den klassiske ekspertrolle som leverandør af kausalpræmisser til den offentlige debat med vurderingen af politiske spørgsmål. Forskeren blandes ind i offentlighedens diskussioner af politiske spørgsmål. Eksemplerne er mange. Her skal blot nævnes et par enkelte: I februar 2001 diskuteredes det, om finansministeren havde misbrugt sine embedsmænd til at fremstille et notat, der angiveligt skulle stille Venstres skattepolitik i et ufordelagtigt lys. Det kommenteres af flere forskere, der giver kritikere af finansministeren ret ved at hævde, at regeringens kritik af Venstres skattepolitik var uden sagligt belæg (*Jyllands-Posten*, 11. februar 2001). Regeringens plan, "En holdbar fremtid – Danmark 2010" får også vurderende kommentarer med på vejen, når en økonomiprofessor om den statslige gældspolitik siger, at den fremstår uden vision og defensivt (*Politiken*, 24. januar 2001). *Berlingske Tidende* har samme dag overskriften "Regeringen beskyldes for økonomisk skønmaleri" med henvisning til den samme økonomiprofessors vurderinger. Mange af valgforskernes kommentarer, har også karakter af at være blandinger af kommentarer på baggrund af videnskabelig indsigt i vælgernes adfærd og kommentarer, som er vurderende, og hvor man kan tvivle på, om der ligger egentlig forskningsmæssig viden bag udtalelserne.

Rollen som videnskabelig kommentator på politiske og andre begivenheder er altså ikke alene baseret på rent faglige vurderinger. Især samfundsvidenskaberne – men i noget omfang også de andre videnskabelige hovedområder – har derfor fået en rolle i den politiske proces, som det er meget svært at finde eksempler på tidligt i den undersøgte periode.

Forskelle mellem aviserne

Vi viste i kapitel 3, at de tre undersøgte aviser, *Politiken*, *Berlingske Tidende* og *Jyllands-Posten* udviste en næsten forbavsende ens udvikling over de undersøgte 40 år. Der var ingen betydende forskelle i deres samlede anvendelse af forskere i pressen.

Det samme er ikke helt tilfældet, hvad angår den måde, hvorpå de tre aviser anvender forskere, som det fremgår af tabel 5.8, der alene dækker 2001. *Berlingske Tidende* har – og har i hele perioden haft – en profil, der lægger stor vægt på formidlingen af forskningsresultater, det vil sige, hvor forskeren kommenterer egen og andres forskning. Samtidig har der dog været en relativ forskydning væk fra forskningsformidling og over mod at lade forskere kommentere andre forhold end egen og andres forskning.

Denne forskydning har været så markant for de to øvrige aviser, at forskningsformidling i dag udgør pænt under halvdelen af de tilfælde, hvor forskere optræder i aviserne. Forskningsformidling udgjorde den hyppigste anvendelse af forskere i *Politiken* til og med 1971 og i *Jyllands-Posten* til og med 1981 (tallene ikke vist), men i 2001 er forskningsformidling kun formålet en tredjedel af de gange, hvor *Jyllands-Posten* omtaler forskere.

Bortset fra forskellene i forskningsformidlingen er forskellene mellem aviserne ikke meget store. *Berlingske Tidende* anvender ikke så ofte som de to andre aviser forskere som kommentatorer på viden skabt uden for forskningsverdenen, og *Jyllands-Posten* anvender i 2001 forskerne hyppigere end de to andre aviser til at kommentere på andre begivenheder.

Tabel 5.8. *Hvad udtaler forskeren sig om? Jyllands-Posten, Politiken og Berlingske Tidende, 2001. Pct.*

	Egen forskning	Andres forskning	Anden form for viden	Politiske beslutninger	Andre begivenheder	I alt	Antal forskere
<i>Jyllands-Posten</i>	24	9	17	12	38	100	193
<i>Politiken</i>	31	10	14	14	31	100	197
<i>Berlingske Tidende</i>	41	9	6	11	34	101	172

Den vigtigste observation er dog ikke forskellene mellem aviserne, men snarere den fælles udvikling væk fra den klassiske forskningsformidling og over mod at anvende forskere som kommentatorer på politiske og andre problemer, som drøftes i offentligheden.

Når forskerne selv skriver

Forskerne er selv ganske flittige skribenter i aviserne. I de undersøgte aviser har forskerne selv skrevet 20 pct. af de i alt 1017 artikler, hvor vi har registreret, at der optræder forskere i aviserne (tabel 5.9). Det svarer til, at der næsten hver anden dag i de 450 undersøgte dage er en artikel skrevet af en forsker. Og selv om der over hele perioden er et fald i andelen af artikler, som skrives af forskerne selv, skriver de i absolutte tal langt flere artikler end tidligere. I 1971 skrev forskerne selv 15 artikler, mens de i 2001 skrev 72. Forskerne er over hele perioden nogenlunde lige flittige til at skrive kronikker og andre artikler, men der er en lille variation over tid, sådan at forskernes artikler i 1961 næsten alle var kronikker, mens der er flere andre typer af artikler i 2001. I den resterende del af perioden fordeler forskernes artikler sig nogenlunde ligeligt på kronikker og andre artikler.

Tabel 5.9. Har en forsker selv skrevet artiklen? Pct.

	Ja, kronik	Ja, anden artikel	Nej	I alt	Antal artikler
1961	20	3	77	100	64
1971	10	13	78	101	127
1981	15	14	72	100	138
1991	11	11	79	100	247
2001	7	10	85	100	441
I alt	10	10	80	100	1017

Forskere fra naturvidenskab, teknisk videnskab, jordbrugsvidenskab og sundhedsvidenskab fører sjældent selv pennen, når de optræder i dagspressen, jf. tabel 5.10. Der er i hele perioden kun registreret 12 gange, hvor forskere fra disse fag har skrevet en kronik, og de har kun skrevet 30 andre bidrag (tallene ikke vist). Af disse bidrag er i øvrigt henholdsvis 7 og 22 skrevet af sundhedsvidenskabelige forskere. De "hårde" fags forskere har skrevet 20 pct. af de registrerede forskerforfattede artikler. Det kan sammenholdes med, at disse faglige hovedområder udgør ca. 70 pct. (1999) af de videnskabeligt ansatte på universiteter og sektorforskningsinstitutioner.

Tabel 5.10. Har en forsker selv skrevet artiklen? Opdelt på videnskabelige hovedområder, 1991 og 2001. Pct.

	Ja, kronik	Ja, anden artikel	Nej	I alt	Antal artikler
Natur, teknik, jord og sundhed					
1991	2	9	89	100	91
2001	3	5	93	100	149
Humaniora					
1991	25	13	63	100	32
2001	22	19	59	100	68
Samfundsvidenskab					
1991	14	13	73	100	116
2001	4	9	87	100	214

Det er helt overvejende humanister og – især – samfundsvidenskabelige forfattere, der fylder avisernes spalter med egne skriverier. Selv om de to hovedområder kun udgør ca. 30 pct. (1999) af den bestand af forskere, der indgår i undersøgelsen, er de forfattere til mere end to tredjedele af de artikler, som forskerne har skrevet. Og de samfundsvidenskabelige forskere tegner sig for næsten to tredjedele af de artikler, som skrives af dem og humanisterne tilsammen. Det kan sammenholdes med, at der er en del flere humanistiske forskere end samfundsvidenskabelige.

Det er endda et forholdsvis nyt fænomen, at humanisterne er begyndt at være aktive artikelskribenter i aviserne. De 41 pct. humanister, der i 2001 selv har forfattet en artikel, svarer i absolutte tal til 23 forskere, og de udgør næsten halvdelen af de humanistiske forskerskribenter i hele perioden. Det er også bemærkelsesværdigt, at i næsten halvdelen af alle de tilfælde, hvor humanister optræder i aviserne, er det i artikler, de selv har skrevet. Det er ikke tilfældet for de samfundsvidenskabelige forskere. De har skrevet dobbelt så mange artikler som humanisterne i de undersøgte perioder, men herudover optræder de ca. fem gange så hyppigt som humanisterne.

Bryder man tallene for samfundsforskerne ned på de tre største fag, som vi også gjorde ovenfor, er der i dag ikke den helt markante forskel på de tre fag (tallene ikke vist). Når politologer optrådte i aviserne før 1981 – og det var meget sjældent – var det kun i kraft af artikler, de selv havde skrevet. I dag er de i runde tal lige så flittige skribenter som økonomer og jurister. Den største del af pressens brug af politologer, jurister og økonomer sker dog i form af kommentarer til medieskabt viden eller til politiske og andre begivenheder.

En gennemgang af de artikler, som forskerne selv har skrevet, viser i øvrigt, at de humanistiske og samfundsvidenskabelige forskere heller ikke som skribenter holder sig snævert inden for deres egne specialer. Især findes mange af de generelle politiske kommentarer, som både humanister og samfundsforskere beriger medierne med, i artikler de selv har skrevet.

Fra facts til vurderinger

Betragter man pressens anvendelse af forskere over tid, er der især to markante udviklingstræk. Det ene er, at aviserne i mindre grad anvender forskere som formidlere af egen og andre forskeres viden og i stigende grad bruger dem til at kommentere på politiske og andre problemer, hvor dagsordenen sættes andre steder end i forskernes elfenbenstårn. Man kan måske også sige det på den måde, at for 30-40 år siden var det i meget høj grad forskernes vidensproduktion, der gav grundlaget for, at pressen interesserede sig for universiteternes eksperter, mens det i dag i højere grad er samfundsmæssige begivenheder, der skaber en efterspørgsel efter specialistkommentarer. En række sociale, økonomiske, politiske, tekniske og sundhedsmæssige problemer bliver i stigende grad "ekspertliggjort" eller "videnskabeliggjort". Politik, børneopdragelse, narkotika og madvaner – alle eksempler på problemer, der optager en normalt samfundsinteresseret borger – bliver i dag diskuteret i aviserne under inddragelse af eksperter. Pres-

sen bidrager dermed til at videnskabeliggøre politik og almindelige menneskers dagligliv.

Det andet markante udviklingstræk er, at hvor det tidligere var repræsentanter for de "hårde" videnskaber, der blev mest omtalt i aviserne, er det i dag samfundsforskerne. Det er samtidig dem, der flittigst kommenterer på små og store problemer, som genereres uden for universiteterne. De er ikke alene om det. Sundhedsvidenskabelige forskere tager del i den tilsyneladende uendelige diskussion om befolkningens rette ernæring, og forskerne fra Danmarks Pædagogiske Universitet giver forældrene gode råd om, hvornår og hvordan man skal sætte grænser for sine børns ønsker. Men det er samfundsforskerne, der som repræsentanter for et enkelt videnskabeligt hovedområde, optager langt den største plads med kommentarer til de seneste vælgerundersøgelser eller justitsministerens seneste udspil.

De to udviklingstræk er dermed sammenhængende. Det er især samfundsforskernes – og i meget mindre omfang humanisternes – opdukken i medierne, der har befordret pressens anvendelse af forskere væk fra den klassiske forskningsformidling og over mod forskerens kommentatorrolle og videnskabeliggørelsen af pressens behandling af en række emner. Der er derfor behov for nærmere at overveje forskningens – og især samfundsforskningens – rolle i aviserne.

Kapitel 6

Elfenbenstårnet er væltet

Poul Meyer, der i 1959 var blevet udnævnt som den ene af de to første danske professorer i Statskundskab, udgav i 1962 en lille bog med titlen, *Politisk videnskab*. Bogen kan læses som et opgør med det videnskabsteoretiske standpunkt, der placerede forskeren i et elfenbenstårn, højt hævet over dagligdagens politiske stridigheder. Stærkt præget af den videnskabelige værdirelativismes sondring mellem værditeori og kausalteori protesterede han mod dem, der heraf drog den konsekvens, at videnskaben måtte holde sig neutral over for politiske stridigheder og nøjes med at producere de kausalpræmisses, som kunne indgå i politikernes beslutningsgrundlag:

”...de seneste menneskealdres værdinihilisme har skabt en sådan uvilje mod den ”*politiske filosofi*”, at den beskæftigelse med politiske problemer, der er en selvfølge for enhver politisk tungetaler, på det nærmeste er tabu for den videnskabsmand, der har helliget sit liv til en systematisk udforskning af samfundets problemer” (Meyer, 1962: 126).

Den ændrede forskerrolle

Poul Meyer var selv politisk aktiv hele sit liv, han var aktiv deltager i den offentlige debat, og han gjorde et stort arbejde i kommissioner og råd, men han havde utvivlsomt ret i, at kiggede han sig omkring på landets universiteter, holdt de fleste forskere sig fornemt tilbage fra at blande sig i den daglige politik. Som Niels Thomsen (1986) skriver i sin gennemgang af Københavns Universitets historie i årene forud for studenteroprøret, var universiteternes egne folk tilsyneladende endnu mindre udadvendte, end de havde været tidligere. De skrev sjældnere i aviserne, og de kommenterede endnu sjældnere på politiske begivenheder. Heller ikke videnskaben om politik havde meget med politik at gøre.

Det har helt ændret sig i dag. Alle slags forskere, men specielt de samfundsvidenskabelige, optræder i dag i store mængder i både de skrevne og de elektroniske medier. Antallet af forskere, der optræder i dagspressen, er steget betydeligt siden 1961, og først og fremmest har udviklingen været voldsom gennem 1990'erne. Samtidig er der sket en ændring i, hvad det er for forskere, der optræder i medierne, og hvad det er, de udtaler sig om. I begyndelsen af 1960'erne blev forskerne kun inddraget i ganske særlige tilfælde, når deres ekspertise var relevant, og det drejede sig da mest om de

naturvidenskabelige og tekniske fag. I dag inddrages forskerne i forbindelse med stort set alle emner, og det drejer sig i meget betydeligt omfang om de samfundsvidenskabelige forskere.

Ove K. Pedersen og Maja Horst (2000a) argumenterer i deres analyse af den politiske journalistik for, at nyhedsformidlingen gennem de seneste 40 år er blevet politiseret. Herved forstår de, at langt flere nyheder i dag har en eksplicit politisk vinkel. Vores analyser kan tilføje, at det ser ud til, at formidlingen af politikken er blevet ekspertlignende i den forstand, at journalisten ofte forsøger at underbygge sin historie ved at inddrage en eller flere såkaldte "eksperter", gerne samfundsvidenskabelige forskere, der måske, måske ikke, har kompetencer, der er relevante for den pågældende historie.

Det er imidlertid ikke kun de samfundsvidenskabelige forskere, der optræder oftere i avisernes artikler. Også de naturvidenskabelige og sundhedsvidenskabelige forskere, der relativt set er trådt mere i baggrunden, optræder absolut set langt oftere i aviserne i dag end de gjorde tidligere. Men de holder sig stadigvæk primært til den form for kommentarer, der kan karakteriseres som forskningsformidling, dvs. kommentarer til egen og kollegaers forskning.

Journalistikken har tydeligvis ændret sig gennem de seneste 40 år. Der er brug for flere og andre aktører til at bygge en historie op, end der var tidligere. Journalisterne efterspørger i langt større omfang ekspertudsagn. Journalisterne efterspørger også andre typer af ekspertudsagn, end de gjorde tidligere. Hvor forskerne i begyndelsen af perioden først og fremmest blev brugt til at formidle enten deres egen eller andres forskning, bliver de i dag brugt langt bredere til at kommentere på døgnets begivenheder, hvad enten der er tale om en Gallupundersøgelse, et nyt lovforslag eller krigshandlinger i et afsides land.

Den anden side af historien er, at forskerne i dag accepterer som en del af deres arbejde at fodre journalisterne med kommentarer og meninger. Det hører ikke længere med til den autoriserede forskerrolle at holde sig forneemt på afstand af hverdagens politiske slåskampe. Tværtimod blander forskerne sig med stor fornøjelse i allehånde politiske konflikter, det være sig medlemskabet af EU, modersmålsundervisningen af fremmedsprogede børn, den nye regerings ændring af ministeriernes ressortfordeling eller skærper af straffeloven. Og de gør det langt ud over deres snævre faglige kompetence. De humanistiske og de samfundsvidenskabelige forskere accepterer ikke blot i dag at kommentere på døgnets begivenheder; de føler sig meget ofte også forpligtet til at gøre det.

Der har været røster fremme om, at forskere og andre eksperter holder sig borte fra de mere ophedede politiske konflikter, f.eks. vedrørende indvandrerspørgsmål, af angst for at blive misbrugt af de politiske partier (*Politiken*, 10. november 2001). De resultater, der er fremlagt i dette skrift, tyder ikke på, at det generelt er rigtigt. Tværtimod. Forskerne deltager mere end nogensinde i den offentlige debat – og om stort set alle emner. Spørgsmålet er, om det er en positiv eller en negativ udvikling?

Hvilke konsekvenser har det?

Der kan ikke være nogen tvivl om, at der på mange områder er et ægte behov for forskernes vurderinger. Borgerne bombarderes med nyheder, rapporter, undersøgelser, beretninger mv., som er udarbejdet af ministerierne, deres styrelser eller institutioner, af offentlige kommissioner, internationale organisationer, erhvervsorganisationer, fagforeninger, patientorganisationer, pressen selv, banker, konsulentfirmaer osv. Ministrene fremsætter hvert år et antal hundrede lovforslag. Og politiske og administrative beslutninger er hele tiden under udarbejdelse, beslutning eller implementering.

I alle disse tilfælde kan det være relevant at inddrage forskere som kommentatorer. Mediernes, politikernes, embedsmændenes, organisationernes og andre beslutningstagers dagsorden er kompleks og specialiseret, og mange forskellige grupper søger at vinde offentlighedens gehør. Forskerne kan være med til at vurdere lødigheden af forskellige undersøgelser og argumenter, det fornuftige i politiske og administrative beslutninger, eller forskeren kan bidrage til at fortolke politiske og andre begivenheder. Forskeren kan med sin særlige indsigt være med til at højne kvaliteten af den offentlige diskussion om emner, som har relevans for offentligheden. Forskerne kan bidrage til samfundets øgede selvrefleksion. Det er derfor i mange henseender en positiv udvikling, at forskerne er kommet ud af elfenbenstårnet og har blandet sig i døgnets politik. Men der er også farer forbundet hermed.

Man kan for det første spørge, om eksperterne hermed har fået mere magt, og om de evt. har fået for megen magt. Man kan også spørge, om der er demokratiske problemer forbundet med den udvidede inddragelse af eksperter i den offentlige debat, og man kan endelig spørge, om den ændrede forskerrolle har konsekvenser, der er negative for forskerne selv.

Har forskerne fået mere magt?

Det ville være en nærliggende konklusion, at fordi eksperterne optræder oftere og fylder mere i dagens aviser end tidligere, så har de også fået mere

magt i det danske samfund. Denne konklusion kan man dog ikke nødvendigvis drage. Det må afhænge af, hvordan de bruges i debatten, og om de selv kan styre debatten.

Hvis det er rigtigt, som det er hævdet i en række analyser af brugen af forskerkilder i både i Danmark og USA, at eksperter almindeligvis inddrages for at bekræfte den vinkel, som journalisten på forhånd har valgt til sin historie, og at eksperterne tilvælges eller fravælges efter, om de er villige til at bekræfte journalisternes vinkel, kan der være grund til at spørge, om det er forskernes eller journalisternes magt, der er forøget. Man kan argumentere for, at det er journalisterne, der ved at bruge eksperterne og låne af deres autoritet, har fået endnu et redskab i deres værktøjskasse.

Charlotte Wien har i en analyse af brugen af ekspertkilder i danske aviser i 1999 og 2000 interesseret sig for, om forskerne bliver brugt til at bekræfte journalistens vinkling af historien, om eksperten udtaler sig i modstrid med vinklingen, eller om eksperten bliver brugt til blot at tilføje yderlig information om sagen, som ikke har noget med vinklingen at gøre. Analysen viser, at forskeren kun i 4 pct. af tilfældene udtaler sig i modstrid med journalistens vinkling af historien, og kun i mindre end 25 pct. bruges til mere neutral information. I de resterende tilfælde anvendes forskerne til en direkte eller indirekte bekræftelse af journalistens vinkling af historien (Wien, 2001). Hendes konklusion er derfor, at det er journalisten og ikke ekspertkilden, der bestemmer artiklens form eller indhold.

Heller ikke disse resultater kan imidlertid bruges som et endegyldigt argument vedrørende eksperternes magt. Det er jo en mulighed, at journalisten først har valgt sin vinkling af historien efter at have talt med eksperten, og at det derfor er ekspertens udtalelse, der har været bestemmende for det formulerede budskab. De fleste forskere kender vel også begge situationer. Dels situationer, hvor journalisten allerede har valgt sin historie og blot skal have forskeren til at formulere det allerede valgte synspunkt, og dels situationer, hvor der udspinder sig en ægte samtale mellem forsker og journalist, og hvor den sidste i løbet af samtalen danner sig sin opfattelse af sagen. I det sidste tilfælde øver eksperten indflydelse på indholdet af nyhedshistorien, uanset om vedkommende kun citeres som støtte for artiklens vinkling.

Hertil kan man så føje, at hvis det er rigtigt, at journalisterne inddrager forskerne, fordi deres ekspertstatus giver en udtalelse autoritet, måtte den samme autoritet også give udtalelsen en vis indflydelse. Så i det omfang forskerne er med til at sætte dagsordenen for et bestemt spørgsmål og påvirke debatten herom, har de også gennem den større medieeksponering

fået en større indflydelse. Forudsat naturligvis, at den øgede medieeksponering ikke samtidig underminerer eksperternes autoritet på andre områder, hvilket ikke kan udlukkes (jf. nedenfor).

Alt i alt er det således vanskeligt at drage nogen sikker konklusion med hensyn til, om forskernes øgede medieeksponering har givet forskerne en øget indflydelse i samfundet. Der er imidlertid næppe nogen tvivl om, at eksperterne har fået en større synlighed og i højere grad opfattes som centrale medspillere i det moderne samfund end tidligere. Det er de blevet enten gennem deres åbne deltagelse i den offentlige debat eller gennem deres mere skjulte deltagelse i udformningen af de konkrete administrative og politiske beslutninger. Hvordan vurderer befolkningen og beslutningstagerne denne indflydelse?

I en undersøgelse af medier og demokrati har Anker Brink Lund (2001) spurgt henholdsvis en gruppe journalister, en gruppe beslutningstagere (folkevalgte, embedsmænd og organisationsrepræsentanter) og et repræsentativt udsnit af den danske befolkning om forskellige institutioners og personers indflydelse på de politiske beslutninger i Danmark. Her viser det sig, at omkring halvdelen af journalisterne og beslutningstagerne mener, at eksperternes indflydelse er for stor, mens det samme kun gælder for 25 pct. af befolkningen. Her må man dog erindre, at såvel befolkningen som beslutningstagere og journalister formodentlig anvender et noget bredere ekspertbegreb, end vi har gjort i dette skrift. Alligevel er det interessant, at journalisterne, der i dag i så udpræget grad anvender ekspertudsagn i deres artikler og udsendelser, mener, at eksperternes indflydelse er for stor. Og at det samme ikke gælder for befolkningen. Under alle omstændigheder må journalisterne jo altså mene, at eksperternes indflydelse er stor. Dette kan i en vis forstand blive en selvopfyldende profeti.

Et demokratisk problem?

Uanset om den øgede medieeksponering har givet forskerne mere magt, kan man stille spørgsmålet, om den øgede brug af eksperter i medierne ud fra en demokratisk synsvinkel kan anses for problematisk. Så vidt vi kan se, er der i det mindste tre mulige problemer involveret. Det første gælder adskillelsen af forskerrollen og borgerrollen, det andet gælder videnskabeliggørelsen af problemer, der rettelig er politiske, og det tredje gælder den fremmedgørelse af befolkningen, som eksperternes mandarinsprog kan føre med sig.

Ofte tildeles forskerne en større rolle, end de fortjener. Det er tilfældet, når forskernes udtalelser tillægges videnskabelig autoritet, selv om de kun

udtaler sig som almindelige borgere i det danske samfund. Mest tydeligt forekommer det, når professorer og andre forskere er engagerede i politiske partier og bevægelser eller på andre måder optræder som politikere. Det har professorer og andre forskere naturligvis lige så stor ret til som alle andre borgere. Men når de optræder med titel og ansættelsessted i rent politiske udtalelser, trækker de på en autoritet, som er deres politiske synspunkter uvedkommende.

Disse tilfælde er dog gennemskuelige for læserne. Værre er det, når forskerrollen blandes med den politiserende rolle, som vi i kapitel 5 viste var hyppigt forekommende. Her har læseren ikke umiddelbart nemt ved at skille skidt fra kanel. Hvad er udtryk for faglig-videnskabelig viden, og hvad er udtryk for rene politiske vurderinger? Brugen af videnskabelige titler og den blandede forsker- og kommentatorrolle kan få læseren til at trække grænsen mellem fagligt-videnskabelige og politiske udsagn andre steder, end den burde trækkes. Eller det kan være, at det slet ikke bliver klart, at der ikke alene er tale om faglige, men også om politiske vurderinger.

Det er ikke altid forskerens skyld, at grænsen bliver uklar. Når en kendt juridisk professor på baggrund af en redegørelse citeres for, at et eventuelt dansk EF-medlemskab ikke vil være grundlovsstridigt, er der givetvis tale om en sagligt korrekt oplysning. Men når avisens overskrift er ”Ingen fare ved EEC” (*Berlingske Tidende*, 3. februar 1971), er det journalisten eller den redaktionssekretær, der har lavet overskriften, der bruger forskerens redegørelse i et politisk ærinde.

Men forskerne trækker heller ikke altid selv grænsen mellem forskerrollen og den politisk vurderende rolle. Med den stærke vækst i pressens brug af forskere må kravet være, at forskeren lader sig lede af en professionel etos. Dette krav blev formuleret meget præcist af Alf Ross (1966: 405-6) i en diskussion af forholdet mellem politik og videnskab:

... at videnskabsmænd, for så vidt de giver sig af med at tage stilling og giver udtryk herfor, så klart som muligt markerer grænsen mellem den del af deres virksomhed der kan gøre krav på videnskabens og sandhedens autoritet og objektive gyldighed, og den del der ikke kan det. Sker dette ikke, tilraner videnskabsmanden sig en autoritet til fordel for sine subjektive indstillinger, der ikke tilkommer dem. Dette er ikke blot i sig selv uredeligt, men i det lange løb også svækkende for videnskabens almindelige anseelse og autoritet.

Dette er naturligvis lettere sagt en gjort, men det er antageligt vigtigt, at man i forskerkredse reflektere nærmere over samspillet mellem forskning og medier.

Det andet problem opstår, hvis den hyppige brug af eksperter i medierne får det til at se ud som om, politiske spørgsmål kan afgøres på et videnskabeligt grundlag. Politiske, sociale og økonomiske spørgsmål kan kvalificeres gennem videnskabelig belysning. Forskeren kan bidrage til at skelne mellem væsentligt og uvæsentligt i en kompliceret medievirkelighed. Når det politiske spils interessenter bringer viden til torvs, som fremhæver forhold, der er i afsenderens interesse, kan den uafhængige forsker bidrage med at skabe klarhed over, hvad der er rigtigt og forkert. Viden styrker den politiske og offentlige samtales kvalitet. Men grænsen mellem positiv viden om en sags rette forhold og de politiske konsekvenser heraf kan være svær at drage. Det er ødelæggende for den politiske debat, hvis forskerne bruges til at ekspertliggøre politiske spørgsmål, dvs. til at skabe det indtryk, at værdi- og interessekonflikter kan afgøres på grundlag af særlig faglig indsigt.

Et hermed beslægtet problem opstår, når den udstrakte brug af eksperter kommer til at betyde, at den offentlige debat føres i et mandarinsprog, som kun deles af nogle få indviede, nemlig beslutningstagere, medierne, forskerne og de øvrige professionelle brugere af medierne. Den udstrakte brug af forskere, når pressen behandler brede emner, som i princippet kan interessere hele befolkningen – narkotikaproblemer, børneopdragelse, kost, flygtninge- og indvandrerproblemer etc. etc. – kan fremme den opfattelse, at disse emner er sager for de få, og at den brede befolkning ikke har tilstrækkelig indsigt i sådanne emner til at deltage tilstrækkeligt kvalificeret i debatten herom. Det er en ikke helt ligegyldig udvikling i et demokratisk perspektiv. Pressen spiller en afgørende rolle for den offentlige samtale. Og den offentlige samtale kan ikke bare føres af og blandt eksperter og magthavere. Den offentlige samtale er demokratiets rum for den frie udveksling af synspunkter mellem alle borgere. Der *er* brug for eksperter i den offentlige debat. Men både forskerne og medierne bør begrænse brugen af eksperter til de områder, hvor der vitterlig er brug for ekspertens viden.

Svækkes forskningens autoritet?

Når Alf Ross advarede mod sammenblandingen af forskerrollen og borgerrollen, var det, fordi han fandt det uredeligt, men også fordi han frygtede, at det på længere sigt svækkede ”videnskabens almindelige anseelse og autoritet”.

Efter 40 års vækst i mediernes brug af eksperter, er der meget, der taler for, at denne frygt var begrundet. Man oplever i stigende grad, at ekspertbegrebet bliver anvendt som skældsord og ikke for at bibringe en udtalelse

større autoritet. Dette var eksempelvis tilfældet i Anders Fogh Rasmussens første nytårstale til nationen efter hans tiltræden som statsminister for en ny borgerlig regering, hvor han talte om det "ekspertyrani, der risikerer at undertrykke den frie folkelige debat", og sagde, at, "vi behøver ikke eksperter og smagsdommere til at bestemme på vore vegne". Ironisk nok bragte *Berlingske Tidende* den 2. januar 2002 på den samme side, som den oprykte statsministerens tale, en artikel, hvor en retorikprofessor vurderede talens retoriske kvaliteter. Artiklen havde følgende overskrift: "Professor: Dygtig fremført tale".

Hvis det karakteristiske for eksperter er, at de kombinerer høj faglig ekspertise med personlig og politisk uafhængighed, er det alvorligt, hvis der skabes et billede af forskere som politiserende og manipulerende. Det er imidlertid den fare, man løber, når man indgår som medspiller i den daglige politik.

Behovet for en debat

Udviklingen fra den tilbageholdende, neutralt forskningsformidlende videnskabsmand til den politiserende ekspert er sket gradvis gennem sidste halvdel af det 20. århundrede. Der har ikke været tale om en bevidst strategi fra nogens side, men om en gradvis udvikling, hvor også forskernes selvforståelse har ændret sig. Denne voldsomme øgning i forskernes eksponering burde imidlertid nok give anledning til en debat om, hvordan man bedst kan regulere relationerne mellem forskere og journalister.

Vi er i øjeblikket i den besynderlige situation, at medierne klager over, at de statsansatte forskere ikke er tilstrækkelig villige til at stille op, forskerne klager over, at de bliver forfulgt af grådige journalister, som spolerer deres arbejds- og privatliv og forvrænger deres udtalelser, mens ledende politikere kritiserer forskerne for at blande sig i spørgsmål, som ikke kommer dem ved.

Løsningen er naturligvis ikke, at forskerne genopbygger elfenbenstårnet og trækker sig fornemt tilbage fra den offentlige samtale. Forskere har en forpligtelse til at bidrage til samfundsdebatten med den viden, som de besidder. Men der er behov for en debat om forholdet mellem forskere og medier.

Litteratur

- Albæk, Erik (1985). "Modernitet og videnskab", *GRUS*, nr. 16, pp. 28-51.
- Albæk, Erik (1996). "Why All This Evaluation? Theoretical Notes and Empirical Observations on the Functions and Growth of Evaluation, with Denmark as an Illustrative Case", *Canadian Journal of Program Evaluation*, Vol. 11, No. 2, pp. 1-34.
- Albæk, Erik (1999). "Ekspertvælde?", pp. 227-246 i Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgensen, Lise Togeby & Signild Valgård (red.), *Den demokratiske udfordring*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Analyseinstitut for Forskning (2001). *Forskning og udviklingsarbejde i den offentlige sektor 1999*, Århus: Analyseinstitut for Forskning.
- Blak, Poul (1998). *Journalistik: Håndværk og hærværk*, Højbjerg: Forlaget Hovedland.
- Christensen, Jens Peter (1997). *Ministeransvar*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Christiansen, Peter Munk, Birgit Møller & Lise Togeby (2002). "Køn og eliter" i Anette Borchorst (red.), *Kønsmagt under forandring*, København: Hans Reitzels Forlag: Under udgivelse.
- Dunwoody, S. & M. Ryan (1985). "Scientific Barriers to the Popularisation of Science in the Mass Media," *Journal of Communication*, Vol. 35, No. 1, pp. 26-42.
- Dahler-Larsen, Peter (1998). *Den rituelle refleksion*, Odense: Odense Universitetsforlag.
- Fenton, Natalie, Alan Bryman, David Deacon & Peter Birmingham (1997). "'Sod off and find us a boffin': journalists and the social science conference", *Sociological Review*, Vol. 45, No. 1: pp. 1-23.
- Forskningssekretariatet (1971). *Ressourceforbruget ved forskning og udviklingsarbejde i den offentlige sektor 1970*, København: Forskningssekretariatet.
- Friedmann, Sharon M., Sharon Dunwoody & Carol L. Rogers (1986). *Scientists and Journalists*, New York: Free Press.
- Giddens, Anthony (1990). *The Consequences of Modernity*, Stanford: Stanford University Press.
- Hallin, Daniel C., Robert Karl Manoff & Judy K. Weddle (1993). "Sourcing Patterns of National Security Reporters", *Journalism Quarterly*, vol. 70, pp. 753-66.
- Harms Larsen, Peter (2000). 'Journalistisk kvalitet i TV-A og TV2-Nyhederne', pp. 51-79 i Anker Brink Lund, (red.), *Først med det sidste – en nyhedsuge i Danmark*, Århus: Forlaget Ajour.
- Haslam, C. & A. Bryman, (eds.) (1994). *Social Scientists Meet the Media*, London: Routledge.
- Hedegaard, Connie (2001). *TV og demokratiet*, Danske Dagblades Forenings debatserie nr. 10, 2001.

- Hjarvard, Stig (1995). *Nyhedsmediernes rolle i det politiske demokrati*, København: Medieudvalget.
- Hjarvard, Stig (1999). *Tv-nyhederne i konkurrence*, Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Peter Kramhøft (2000). *Journalistik med omtanke: Arbejdsmetoder i udredende og analytisk journalistik*, Århus: Forlaget AJOUR
- Lund, Anker Brink (1997). *Smitsomme sygdomme i dansk journalistik*, København: Munksgaard.
- Lund, Anker Brink (2001). *Forskning om medier og demokrati*, Danske Dagblades Forenings debatserie nr. 16, 2001.
- Martin, Shannon E. (1991). "Using Expert Sources in Breaking Science Stories: A Comparison of Magazine Types", *Journalism Quarterly*, Vol. 68, No. 1/2, pp. 179-187.
- Mazur, Allan (1981). "Media Coverage and Public Opinion on Scientific Controversies", *Journal of Communication*, Vol. 31, No. 2, pp. 106-15.
- Meyer, Poul (1962). *Politisk videnskab*, København: Berlingske Leksikon Bibliotek.
- Nelkin, Dorothy (1987). *Selling Science: How the Press Covers Science and Technology*, New York: W. H. Freeman and Co.
- Novotny, Helga (1981). "Experts and their Expertise: On the Changing Relationship between Experts and their Public", *Bulletin of Science, Technology and Society*, Vol. 1, No. 3, pp. 235-241.
- Pedersen, Ove K. & Maja Horst (2000a). "Den selvstændige journalistik", pp. 145-168 i Ove K. Pedersen, Peter Kjær, Anders Esmark, Maja Horst & Erik Meier Carlsen, (red.), *Politisk journalistik*, Århus: Forlaget Ajour.
- Pedersen, Ove K. & Maja Horst (2000b). "Dialogjournalistikken", pp. 169-220 i Ove K. Pedersen, Peter Kjær, Anders Esmark, Maja Horst & Erik Meier Carlsen, (red.), *Politisk journalistik*, Århus: Forlaget Ajour.
- Peters, Hans Peter (1995). "The interaction of journalists and scientific experts: cooperation and conflict between two professional cultures", *Media, Culture & Society*, Vol. 17, pp. 31-48.
- Porsdam, Helle (1997). "Jura – 1990'ernes ideologi?", *Juristen*, årg. 79, pp. 82-88.
- Porsdam, Helle (2002). *Fra Pax Americana til Lex Americana*, Århus: Magtudredningen (under udgivelse).
- Ross, Alf (1966). *Om ret og retfærdighed*, København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Siune, Karen & Niels Mejlgård (2001). *Folk og Forskning. Opfattelser og holdninger, 1997-2000*, Århus: Analyseinstitut for Forskning.
- Siune, Karen & Thomas Vinther (1998). *Aviser om forskning: Indholdsanalyse af avisernes omtale af forskning og udviklingsarbejde*, Rapport fra Analyseinstitut for Forskning 1998/3.

- Steele, Janet E. (1995). "Experts and the Operational Bias of Television News: The Case of the Persian Gulf War", *Journalism and Mass Communication Quarterly*, Vol. 72, No. 4, pp. 799-812.
- Thomsen, Niels (1986). "Københavns Universitet 1936-1966", pp. 1-288 i Svend Ellehøj og Leif Grane, *Københavns Universitet 1479-1979*, bind III.
- Tuchman, Gaye (1972). "Objectivity as a Strategic Ritual: An examination of Newsman's Notions of Objectivity", *American Journal of Sociology*, Vol. 77, pp. 660-679.
- Valenti, JoAnn Myer (1999). "How well do scientists communicate to the media?", *Science Communication*, Vol. 21, No. 2, pp.172-178.
- Weiler, Hans N. (1983). "Legalization, Expertise, and Participation: Strategies of Compensatory Legitimation in Educational Policy", *Comparative Education Review*, Vol. 27, pp. 259-277.
- Weiss, Carol H. & E. Singer (1988). *Reporting of Social Science in the National Media*, New York: Russell Sage Foundation.
- Wien, Charlotte (2001). "Journalisters brug af ekspertkilder i danske aviser" (www.journalism.sdu.dk/chw-publica.shtml)
- Wilkins, Lee & Phillip Patterson, (eds.) (1991). *Risky Business: Communication Issues of Science, Risk and Public Policy*, Westport: Greenwood Press.
- Vinther, Thomas (2000). *Danske TV-nyheders dækning af forskning og udviklingsarbejde*, Rapport fra Analyseinstitut for Forskning 2000/2.

Om forfatterne

Erik Albæk, professor ved Institut for Økonomi, Politik og Offentlig Forvaltning, Aalborg Universitet. Arbejder for Magtudredningen på et projekt om "Ekspertes og magt".

Peter Munk Christiansen, professor ved Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning, Aalborg Universitet. Medlem af Magtudredningens forskningsledelse.

Lise Togeby, professor ved Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet. Formand for Magtudredningens forskningsledelse.

Udgivelser fra Magtudredningen

pr. 1. februar 2002

Bøger

Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgensen, Lise Togeby & Signild Vallgård (red.) (1999). *Den demokratiske udfordring*. København: Hans Reitzels Forlag.

Peter Munk Christiansen, Birgit Møller & Lise Togeby (2001). *Den danske elite*. København: Hans Reitzels Forlag.

Skrifter

Erik Oddvar Eriksen (1999). *Is Democracy Possible Today?* Århus: Magtudredningen.

Ole Hammer & Inger Bruun (2000). *Etniske minoriteters indflydelseskanaler*. Århus: Magtudredningen.

Jens Peter Frølund Thomsen (2000). *Magt og indflydelse*. Århus: Magtudredningen.

Jørgen Elklit, Birgit Møller, Palle Svensson & Lise Togeby (2000). *Hvem stemmer – og hvem stemmer ikke?* Århus: Magtudredningen.

Jacob Gaarde Madsen (2000). *Mediernes konstruktion af flygtninge- og indvandrerspørgsmålet*. Århus: Magtudredningen.

Karsten Vrangbæk (2001). *Ingeniørarbejde, hundeslagsmål eller hovedløs høne? Ventetidsgarantier til sygehusbehandling*. Århus: Magtudredningen.

Søren Laursen (2001). *Vold på dagsordenen. Medierne og den politiske proces*. Århus: Magtudredningen.

Jørgen Goul Andersen & Mette Tobiasen (2001). *Politisk forbrug og politiske forbrugere. Globalisering og politik i hverdagslivet*. Århus: Magtudredningen.

Erik Albæk, Peter Munk Christiansen & Lise Togeby (2002). *Ekspertes i medierne. Dagspressens brug af forskere 1961-2001*. Århus: Magtudredningen.